

Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto
Filosofijos institutas

Viktorija Korobova

Filosofijos studijų programa
Magistro darbas

Percepcijos teorijų prieigos sąmonės eksternalizmo filosofijoje

Darbo vadovas: doc. Renatas Berniūnas

Vilnius
2021

Turinys

Įvadas	4
I. Sąmonės eksternalizmo tipologija.....	9
1.1. Metafizinis turinio eksternalizmas	9
1.2. Ekologinis turinio eksternalizmas	11
1.3. Priemonės eksternalizmas kognityviniuose moksluose	14
II. Sąmonės eksternalizmo sąsajos su perceptualinėmis teorijomis	18
2.1. Nereprezentacinė percepcija	18
2.2. Objektyvus reprezentacionalizmas.....	21
2.3. Išplėstinės percepcijos samprata	22
III. Turinio eksternalizmo kritika.....	25
3.1. Naudingos teisingumo sąlygos	25
3.2. Prognozuojančios sąmonės teorija. Kiek objektyvi yra tikimybinė realizacija?	28
IV. Priemonės eksternalizmo kritika	31
4.1. Polemikos kontekstas	31
4.2. Konceptualinė integracija kaip priemonės internalizmo argumentas	33
Išvados	35
Literatūros sąrašas.....	37

Santrauka

Percepcijos teorijų prieigos sąmonės eksternalizmo filosofijoje

Šio magistrinio darbo tikslas – sąmonės eksternalizmo filosofijos revizija iš percepcijos teorijų perspektyvos. Darbe atsispiriama nuo prielaidos, kad sąmonės eksternalizmo filosofija kontrastuoja su reprezentacine sąmonės samprata. Turinio eksternalizmas šiame darbe išskiriamas į du pagrindinius tipus: metafizinį, siejamu su H. Putnamo filosofija ir ekologinį T. Burge'o turinio eksternalizmą. Tai grindžiama tuo, kaip kiekviena iš semantinio eksternalizmo pozicijų apibrėžia reikšmės individuacijos kriterijus. Priemonės eksternalizmas, tuo tarpu, išskiriamas į klasikinę išplėstos sąmonės teoriją, siejamą su originalia A. Clarko ir D.Chalmerso formuluote, bei į S. Gallagherio socialiai išplėstos sąmonės koncepciją.

Darbe ginama pozicija, kad metafizinis turinio eksternalizmas nepagrindžia sąmonės eksternalizmo prielaidų, kadangi reikšmė yra nepriklausoma nuo individo psichologinių būvių. Tai nurodo į tam tikrą sąmonės ir pasaulio disjunkciją, bei implicitiškai suponuoja reprezentacinę percepcijos pobūdį. H. Putnamo filosofiniai įsitikinimai negali pagrįsti antireprezentacinių nuostatų ir neišvengiamai susiduria su prieštarais teiginiais.

Darbe ginama tezė, kad nuosekliausia turinio eksternalizmo sąsaja su percepcijos filosofija yra objektyvios reprezentacijos samprata. Joje yra išlaikomas reprezentacinis percepcijos modelis, išvengiantis tapatybės ir visažinystės problematikos, bei suderinamas su šiuolaikiniais kognityviniais mokslais. Tikimybinis percepcijos modelis, eksplikuojamas prognozuojančioje sąmonės teorijoje, leidžia ir tarpinių, tik iš dalies teisingų, reprezentacijų galimybę. Tai leidžia percepciją apibrėžti kaip „objektyvėjančią“, tačiau niekada iki galo nesančia idealiai objektyvia.

Priemonės eksternalizmo teorija yra susijusi su išplėstos percepcijos samprata. Darbe pasirenkama strategija, kai paneigus išplėstos kognicijos galimybę, paneigiama ir išplėstinė percepcija. Pozicijos kritika yra susijusi su sistemos turiningumo ir nesibaigiančios redukcijos problema, kuri teorijos šalininkų yra sprendžiama pasitelkus konceptualinės integracijos ir kognityvinio valdymo sukabinimo kriterijus. Argumentuojama, kad konceptualinė integracija paneigia išplėstos sąmonės principus, tuo būdu, pagrįsdama internalistines kognicijos sampratą, bei teorijos koncepciją redukuodama į ekologinio turinio eksternalizmo rėmus.

Raktiniai žodžiai: sąmonės eksternalizmas, percepcijos filosofija, reprezentacinė sąmonės teorija, tiesioginis realizmas, prognozuojančios sąmonės teorija

Summary

Approaches to Theories of Perception in the Externalism about the Mind

The purpose of this thesis is to review the philosophy of externalism about the mind from the perspective of philosophy of perception. The thesis is based on the assumption that externalism about the mind contrasts with the representational theory of consciousness. Content externalism is defined through two main types: the metaphysical content externalism, associated with H. Putnam's philosophy and T. Burge's ecological content theory. This is based on the way these theories define criterias for meaning individuation. Meanwhile, vehicle externalism is divided into the original A.Clark's and D. Chalmer's theory of the extended mind, and S. Gallagher's theory of socially extended mind.

The position advocated here is that metaphysical content externalism cannot substantiate the assumptions of externalism about the mind, since meaning is independent from the psychological state of the individual. This creates a certain disjunction of consciousness and the world, and it also implicitly presupposes the representative nature of consciousness. H. Putnam's philosophy of perception cannot justify antirepresentational attitudes and inevitably creates contradictory statements.

It is argued that the most consistent link between externalism about the mind and the philosophy of perception is the concept of objective representation. It maintains a representational model of perception that avoids the problems of identity and omniscience, and is compatible with contemporary cognitive sciences. Perception based on probability, as expressed in the predictive coding theory, allows the possibility of intermediate and only partially veridical representations. It allows to define the perception as constantly „objectifying“ but never fully objective.

Vehicle externalism is related to the concept of extended perception. A strategy to deny the extended perception was chosen through the denial of the extended cognition itself, as it is the only theoretical prospect where perceptions could be extended at the expense of other vehicles. The criticism of the theory revolves around the problems of system's intentionality and endless reduction, which is solved by means of additional criteria of conceptual integration and coupling of cognitive ownership. It is argued that conceptual integration denies the principles of the extended mind, thus, justifying the vehicle internalism, which is reducible to ecological content externalism.

Keywords: externalism about the mind; philosophy of perception; representation theory of mind, direct realism, predictive coding

Ivadas

Sąmonės eksternalizmas akademinėje literatūroje pirmiausiai pasirodė analitinėje kalbos filosofijoje ir yra siejamas su H. Putnamo (1973) ir T. Burge'o (1979) semantinio eksternalizmo koncepcijomis. Pagrindinė semantinio eksternalizmo nuostata yra ta, kad reikšmės individuacija yra išorinis, subjekto atžvilgiu, procesas, netapatus individualiam psichologiniam būviui. Ši pozicija yra susijusi su natūralistinėmis prielaidomis, kurios lemia tai, kad subjektas yra patalpinamas į platesnį fizinio pasaulio kontekstą.

Sąmonės eksternalizmas, įprastai, yra skirstomas į turinio ir priemonės eksternalizmą. Ši skirtis suformuluota A. Clarko ir D. Chalmerso išplėstos sąmonės teorijoje (1998), kurioje priemonės eksternalizmas yra apibūdinamas kaip aktyvusis eksternalizmas, skirtingai nei pasyvusis semantinis. Aktyvumo savybė suponuoja, kad išoriniuose procesuose yra aptinkama veiksminga rolė, išplečianti subjekto kognityvinius procesus. Pavyzdžiui, įrankiai, padedantys atlikti tam tikrą kognityvinį veiksmą, tampa subjekto sąmonės plėtiniais. Kita priemonės eksternalizmo variacija – socialiai išplėstos sąmonės teorija, į kognityvinių plėtinių sampratą įtraukia ir socialinius institutus (Gallagher 2013).

Turinio ir priemonės eksternalizmo koncepcijos neretai persidengia, tačiau gali būti analizuojamos ir atskirai. Pavyzdžiui, ne kiekvienas turinio eksternalistas palaiko priemonės eksternalizmo poziciją. Įprastinėje turinio eksternalizmo koncepcijoje, nors turinys ir yra determinuojamas išorinių veiksmų, implicitiškai daroma prielaida, kad pats kognityvinis procesas yra ribojamas individo smegenų. Taigi, priemonės internalizmas nėra prieštaringas sampratai, kad mintiniai turiniai yra priklausomi nuo aplinkos.

Sąmonės eksternalizmo pozicijose svarbiausia konceptualinė ašis yra samprata, kad fizinis pasaulis manifestuoja individe. Internalistinė sąmonė, ontologiškai atsieta nuo fizinio pasaulio, yra suvokiama kaip dekartiškų intuicijų apie sąmonės dualizmą pratąsa, bei metodologiškai netinkama natūralistinė prieiga prie sąmonės prigimties klausimo. Eksternalistines sąmonės intuicijas papildo ir specifinis filosofinis žargonas, turintis į išorę orientuotas konotacijas. Intencionalumas – terminas ateinantis iš fenomenologinės tradicijos, kuris nurodo, kad mintinis turinys yra nukreiptas į tam tikrą objektą, savybę ar įvykį. Kitaip tariant, jis yra *apie* kažką (*aboutness*). Mentalinė reprezentacija, dažniau naudojama kognityvinių mokslų kontekste, yra intencionalumo sinonimas. Reprezentacija – tai išorinio pasaulio savybių atstovavimas, o jos semantinė struktūra yra priklausoma nuo to, ką ji atstovauja. Taigi, mintinio turinio klausimas analitinėje filosofijoje yra svarstomas per sąsają su išoriniu pasauliu. Tai ypač būdinga

kauzalinėms arba teleologinėms mintinio turinio teorijoms. Esminis sąmonės eksternalizmo skirtumas nuo mintinio turinio teorijų – tai ne priežastinė, o konstitutyvi priklausomybė nuo fizinio pasaulio.

Konstitutyvi priklausomybė nuo išorinių veiksnių veda prie tam tikrų antirepresentacinių nuostatų, kuriose nepripažįstami ontologiniai tarpininkai, galintys įsimašyti į turinio individuacijos procesą. Tai yra ypatingai problematiška kognityvinių mokslų kontekste, kuriame mentalinė reprezentacija yra esminis teorinis pagrindas. Dėl šios priežasties darbe yra atsispiriama nuo prielaidos, kad percepcija yra probleminis sąmonės eksternalizmo kontekstas. Percepcijos samprata, eksplikuojama sąmonės eksternalizmo tekstuose, reikalauja holistinės revizijos autorių pozicijai pagrįsti. Tokiu būdu darbo probleminis aspektas koncentruojasi į klausimą kaip konkrečios sąmonės eksternalizmo nuostatos dera su reprezentacine sąmonės samprata.

Aktualumas. Sąmonės internalizmo-eksternalizmo ginčas kognityviniuose moksluose intensyviai tęsiasi nuo XX a. 9 deš. įtampoje tarp klasikinio komputacinio kognityvizmo ir dinaminės sistemos teorijos šalininkų. Nūdienė polemika persikelia į prognozuojančios sąmonės teorijos kontekstą (Howhy 2013). Vieni autorių nuomone, pastarosios teorijos implikacijos patvirtina internalistinę kognicijos koncepciją (Williams 2018), kitų nuomone, ji yra suderinama su abiejomis tradicijomis (Allen & Friston 2016; Clark 2015), trečioji autorių kategorija neigia mentalinę reprezentaciją, o kartu su ja ir internalistinę poziciją (Downey 2017).

Problemos ištirtumas. Atskirais klausimais šia tema yra kalbėję daug skirtingų filosofų. Be minėtųjų sąmonės eksternalizmo autorių, eksternalistinės percepcijos koncepcija yra priskiriama psichologui J. Gibsonui (1966) ir jo inspiruotai ekologinės psichologijos mokyklai. Konkrečios sąmonės eksternalizmo sąsajos su percepcijos filosofija yra aptinkamos retai, todėl galima išskirti tik kelis autorius, kurie užčiuopia percepcijos problematikos aspektus, pavyzdžiui, H.W.Liu (2006), C.Lenay ir P.Steiner (2010). Nūdienos reprezentacinių būvių teisingumo sąlygų analizė aptinkama teleologinėse diskusijose: J.Cohen (2015), D.Hoffman et al (2015), C.Prakash et al (2020).

Lietuvoje šis klausimas taip pat yra mažai tyrinėtas. Su skirtingų temos probleminių aspektų analize galima susieti sąmonės natūralizmo problematikai skirtas publikacijas (Gilaitis 2016; Dagys 2006) bei tekstus, skirtus analitinės kalbos filosofijos reikšmės ir prasmės problematikai tirti (Gilaitis 2015; Dagys 2020; Plėšnys, Šaulauskas 2017).

Darbo tikslai. Pagrindinis šio darbo tikslas – percepcijos sampratų analizė sąmonės eksternalizmo pozicijose. Siekiama apibrėžti tokią sąmonės eksternalizmo poziciją, kuri yra suderinama su šiuolaikine reprezentacinės percepcijos samprata, susijusia su prognozuojančios sąmonės teorija. Darbo uždaviniai atitinka teksto struktūrą: I-ajame skyriuje yra tipologizuojamos sąmonės eksternalizmo pozicijos pagal

turinio individuacijos kriterijus; II-ajame skyriuje, kiekviename iš sąmonės eksternalizmo tipų eksplikuojamos sąsajos su percepcijos teorijomis; III-ajame skyriuje apibrėžiama turinio eksternalizmo samprata, deranti su šiuolaikiniais kognityviniais mokslais; VI-ajame skyriuje ginama priemonės internalizmo pozicija.

Darbe ginama tezė, kad T. Burge'o objektyvios reprezentacijos samprata yra vienintelė nuosekli sąmonės eksternalizmo koncepcija, tačiau yra ne absoliutus, o idealistinis percepcijos modelis. Tezei pagrįsti, pateikiami šie pagrindiniai argumentai:

- H. Putnamo semantinio eksternalizmo tezė suponuoja tam tikrą disjunkciją tarp subjekto ir pasaulio. Reikšmė, priklausanti nuo metafizinės realybės, negali būti atsakinga už mintinio turinio individuaciją, nes reikšmė, kaip nepsichologinė kategorija, neturi konstitutyvių sąlygų mintiniam turiniui. Dėl šios priežasties, grindžiama, kad konceptualiai tai nėra sąmonės eksternalizmas. Šį argumentą papildomai iliustruoja ir nesėkmingos H. Putnamo pastangos suderinti prieštaringas realistines ir antirealistines nuostatas.

- T. Burge'o objektyvios reprezentacijos samprata operuoja tokiu mentalinės reprezentacijos apibrėžimu, kuris turi teisingumo sąlygas. Viena vertus, išlaikydama reprezentatyvios percepcijos modelį, teorija yra suderinama su kognityviniais mokslais, antra vertus, teisingumo sąlygos išlaiko tiesioginį ryšį su fiziniu pasauliu ir atitinka sąmonės eksternalizmo išorinės turinio individuacijos prielaidas. Tokiu būdu, yra išvengiama ir dekartiškojo internalizmo, ir tiesioginės percepcijos problematikos.

- Nors objektyvi reprezentacija yra nuosekli ir pagrįsta pozicija, percepciją, geriausiu atveju, galima apsibrėžti kaip nuolatos "objektyvėjančią", bet niekada iki galo nesančia idealiai objektyvia. Tai pagrindžia prognozuojančios sąmonės teorinės prieigos: 1. Tikimybinis percepcijos modelis, veikiantis Bajeso statistiniais pagrindais, suponuoja, kad nuolatos vyksta senos ir naujos informacijos integracija, bei segregacija. Vadinasi, tam tikrais atvejais, vidiniai perceptualiniai modeliai užgožia aktualią išorinę informaciją 2. Tikimybė negali suponuoti rigidiško teisingumo dar ir todėl, kad ji gali išreikšti įvairias tarpines, tik iš dalies teisingas, reprezentacijos realizacijas.

- Priemonės internalizmas yra pagrindžiamas konceptualinės integracijos kriterijumi. Niekas kitas negali atlikti konceptualinės integracijos, tik pats subjektas, vadinasi, tik paties subjekto kognityvinis procesas yra vienintelė konstitutyvi jo kognicijos dalis. Visais atvejais kai atliekama konceptualinė integracija, jis vykdomas individualaus kognityvinio proceso metu. Dėl šios priežasties, priemonės eksternalizmo prielaidas galima redukuoti į turinio eksternalizmą ir pilnai integruoti į T. Burge'o semantinio eksternalizmo koncepciją.

Darbo originalumas yra susijęs su aptariamų temų integraciją į bendrą sąmonės filosofijos problematiką. Įprastai, turinio eksternalizmo kritika yra ribojama semantikos analizės, pavyzdžiui, J.Collinso (2009) ar N.Chomsky'o (1986), o priemonės eksternalizmo kritika apeliuoja į kognicijos apibrėžimo diskusiją, pavyzdžiui, F.Adams ir A.Aizawa (2001) ar F.Adams ir R.Garrison (2013). Šio darbo atveju, į klausimą žvelgiama iš percepcijos problematikos perspektyvos.

Darbo metodas. Eksplikavus pagrindinius sąmonės eksternalizmo teiginius, atliepančius subjekto ir pasaulio ryši prasmės aspektu, pozicijos yra logiškai susiejamos su atitinkamomis autorių nuostatomis apie percepciją: nereprezentacine percepcija, objektyviu reprezentacionalizmu ir išplėstine percepcija. Objektyviam reprezentacionalizmui pagrįsti, jis yra integruojamas į reprezentacijos teisingumo sąlygų analizę nūdienos teleologinių koncepcijų diskusijose. Priemonės internalizmo pozicijos pagrindimo strategija yra susijusi su prielaida, kad percepcijos išplėtimas kitų agentų sąskaita yra priklausomas nuo išplėstinės kognicijos mechanizmo. Paneigus pastarąją, atmetama ir išplėstinės percepcijos galimybė.

Naudojami terminai: Šiame darbe terminas „prasmė“ yra naudojamas visais atvejais kai jis yra angliško termino *meaning* atitikmuo, o „reikšmė“ yra naudojama kaip termino *reference* atitikmuo, pagal nusistovėjusią tradiciją, atsiradusia iš G. Freges filosofemų *Sinn* ir *Bedeutung* vertimų. Tuo tarpu, semantinis eksternalizmas yra kaitaliojamas su turinio eksternalizmu kaip literatūroje aptinkami sinonimai. Mentalinė reprezentacija arba reprezentaciniai būviai yra vartojami kaip bendras konceptualinis skėtis, tinkamas apibūdinti ir perceptualinius, ir kognityvinius būvius, remiantis prielaida, kad abiejais atvejais reprezentacija pasižymi semantinėmis sąvybėmis. Propozicinio ir nepropozicinio tipo reprezentaciniai būviai yra eksplikuojami tik tais atvejais, kai to reikalauja kontekstas.

I. Sąmonės eksternalizmo tipologija

1.1. Metafizinis turinio eksternalizmas

Semantinio eksternalizmo poziciją, kuri prasmę tapatina jos ekstensijai į natūralųjį pasaulį, galima pavadinti metafiziniu turinio eksternalizmu. Tai pagrindžiama tuo, kad semantikos analizė yra susijusi su tam tikromis metafizinio realizmo prielaidomis. Metafizinis realizmas suponuoja, kad pasaulyje esantys dalykai egzistuoja nepriklausomai nuo žmonių minčių, o jų individuali prigimtis yra nesusijusi su psichologiniais žmonių gebėjimais ją suvokti. Bendriausiaja prasme, šiai pozicijai būdinga nuostata, kad prasmė nėra tapati psichologiniam būviui ar kalbiniam aprašymui.

Semantinio eksternalizmo pozicija atspiria nuo prielaidos, kad metafizika yra visada susijusi su konceptų ar prasmės individuacija. Pavyzdžiui, konceptų analizė yra suvokiama ne kaip epistemologinis, o metafizinis klausimas, kuris yra susijęs su referencijos funkcija aprašyti empirinį pasaulį. Tai galima interpretuoti kaip tam tikrą nusigręžimą nuo lingvistinio ir epistemologinio posūkio filosofijoje, ir metafizikos, kaip pirmosios filosofijos, atgaivinimo. Pavyzdžiui, C. Peacocke pasiūlo metafizikos pirmumo principą, kuriame yra suponuojama, kad prasmė ir intencionalumas niekada nėra pirmesni ar ankstesni už metafiziką (Peacocke 2019:7).

Metafizinio turinio eksternalizmo tezė yra siejama su H. Putnamo „Žemės dvynės“ eksperimentu (1973: 700-702). Mintinio eksperimento esmė yra ta, kad du žmonės gali būti vienodoje psichologinėje būsenoje (vienoduose smegenų būviuose) tam tikros kalbinės išraiškos atžvilgiu, tačiau turėti skirtingas prasmes. Taip yra todėl, kad jų žodžiai išsirenka skirtingas ekstensijas aktualiuose pasauliuose – vienu atveju „vanduo“ reikšmė yra „H₂O“, kitu atveju – „XYZ“, nelygu kokiam pasaulyje buvo pagalbota apie „vandenį“. Todėl įmanoma, kad žmonės turi tą patį mentalinį turinį, tačiau skirtingas prasmes, kurios aktualizuojasi per skirtingus referentus. Tokiu būdu, būtinoji prasmės sąlyga yra fiksuojama natūralaus pasaulio faktais.

Prasmė, H. Putnamo teksto kontekste, nėra vartojama laikmečio konvencionalia prasme, turinčia konotaciją su vidiniu, subjektyviu psichologiniu būviu (Ibid). Pastaroji samprata analitinėje kalbos filosofijoje susiformavo dėka G. Freges *Sinn* ir *Bedeutung* perskyros (1892/1948: 212). *Sinn*, įprastiniu atveju yra verčiama kaip prasmė (ang. *meaning* arba *sense*), o *Bedeutung* kaip referencija (ang. *reference*) arba nurodymas (Plėšnys & Šaulauskas 2017). Prasmė, G. Freges samprata, yra tik vienas iš galimų referento „prezentacijos būdų“ (1892/1948: 210). Tai suponuoja, kad ne kiekviena prasmė nurodo į skirtingus referentus – daugiau nei viena prasmė gali būti to paties referento prezentacijos būdai. G.

Freges filosofija yra susijusi su deskriptyvistine (aprašomąja) vardų teorija, kurioje teigiama, kad skirtingi žmonių aprašymai determinuoja referentus, atitinkančius tą aprašymą.

H. Putnam, tuo tarpu, siekia atsiriboti nuo prasmės kaip supratimo kategorijos ir priartinti ją reikšmės sampratai. Neįprastą prasmės termino vartojimą iliustruoja ir autoriaus straipsnio pavadinimas „*The meaning of ,meaning‘*“, kurį galima būtų versti kaip „Prasmės‘ reikšmė“ (Putnam 1975). Prasmė H. Putnamo yra vartojama kaip natūralus faktas, kuris yra rigidiškai susijęs su savo referencija. Didžiulį posūkį šiuo klausimu analitinėje kalbos filosofijoje padarė S. Kripke, įvedęs rigidiško dezinicatoriaus sampratą. Jo filosofijos kontekste, vanduo visais atvejais yra „H₂O“, visuose įmanomuose pasauliuose, kuriuose tik yra vanduo. Vanduo yra rigidiškai susijęs su reikšme „H₂O“ ir ši ekstensija yra fiksuota visais įmanomais atvejais. Referencija su referentu sukimba nuo pirminio objekto įvardinimo arba „pakrištijimo“ (*initial baptism*), kuris vėliau per priežastinę-socialinę grandinę išlaiko savo sąsają, lemiančią, kad referencija yra naudojama ir kitų kalbos vartotojų. (Kripke 1980: 96-97). S. Kripkes filosofijoje taip pat yra eksplikuojama, kad kalbinis aprašymas negali tinkamai užčiuopti ir identifikuoti referento, todėl aprašymas negali tinkamai funkcionuoti kaip rigidiškas rezignatorius. Aprašymo ir prasmės netapatumas, bei judviejų perskyra, yra bendras H. Putnamo ir S. Kripkes atsispyrimo taškas.

Semantinis turinys H. Putnamo yra suvokiamas kaip nepriklausomas nuo kalbinio aprašymo, kuris yra eksplikuojamas psichiniame būvyje. Autoriaus „Žemės dvynės“ eksperimentas iliustruoja, kad dvi tokios pačios intensijos (tai, kas įprastai vadinta prasmėmis) nesuponuoja tų pačių ekstensijų (referentų arba reikšmių). Tačiau, kadangi prasmė yra susijusi priežastiniais saitais su fiziniu pasauliu, ji tampa priklausoma nuo savo referentų. Kitaip tariant, prasmė nėra individualus psichologinis būvis, kuris yra determinuojamas paties subjekto – prasmė, kaip ir tradiciškai suvokta reikšmė, yra fiksuota natūralaus pasaulio faktų. Tai ir pabrėžia žymioji autoriaus frazė – „reikšmė nėra galvoje!“ (Putnam 1973:703). Būtent šiame kontekste formuojasi sąmonės eksternalizmo koncepcija susijusi su mintinio turinio individuacijos veiksniais.

H. Putnamo semantinio eksternalizmo koncepcija yra susijusi su plačių ir siaurųjų psichinių turinių samprata. Platieji psichiniai turiniai nurodo į tokias pasaulio savybes, kurios yra būtinais priklausomos nuo išorinių, subjekto atžvilgiu, objektų. Siaurieji turiniai nurodo į tokius faktus, kurie yra determinuojami tik vidinių psichologinių būsenų, kurių paaiškinimui nereikalinga referuoti į išorinius dalykus (Putnam 1975:136-137). Prasmė, šiuo požiūriu, negali būti siaurasis turinys, nes ji yra tapati objektams, į kuriuos nurodo. Taigi, referencinė reikšmės teorija, bendrai kalbant, suponuoja, kad kalbinės išraiškos arba žodžio reikšmė yra platus psichinis turinys, kurio pobūdis yra determinuojamas paties dalyko, į kurį yra nukreipta referencija.

Metafizinis turinio eksternalizmas taip pat yra susijęs su esencialistinėmis nuostatomis. H. Putnamas teigė, kad natūralios rūšies termino prasmė yra determinuojama ne dirbtinių charakteristikų ar su juo susijusių stereotipų, bet esmine konkreto dalyko prigimtimi (Putnam 1970: 188-189). Taigi, objektų identitetai yra nepriklausomi nuo sąmonėje eksplikuojamų faktų apie juos. Identitetas reiškia individualią daikto esenciją arba esmę, charakterizuojamą kaip „pamatinė daikto būtis“ (Lowe, 2008:7). O pati individuacija reiškia procesą, kuris paverčia individualų objektą individualiu ir atskirtu nuo kitų esinių.

Prasmė yra nepriklausoma ne tik nuo individualių, bet ir nuo socialinių reiškinių, kurie yra susiję su lingvistinės bendruomenės egzistavimu. H. Putnamas teigia, kad reikšmės vartojimą determinuoja socialiniai motyvai, tačiau jie negeba užtikrinti „reikšmės“ kaip nuorodos į referento faktiškumą. Pateikiamas mintinis eksperimentas, kurio hipotetinė situacija yra susijusi su anglakalbių Žemės gyventojų išvykimu į tolimąją planetą. Atvykę į planetą jie suvokia, kad niekas nebeprisimena atominio svorio ar bet kokios kitos aliuminio ir molibdeno elementų charakteristikos. Kosminiame laive, kuriuo atskrido Žemės gyventojai, yra šiek tiek abiejų elementų. Žmonės bandydami atspėti kas yra kas, atspėja klaidingai ir, tuo būdu, molibdenas yra pavadinamas aliuminiu, o aliuminis – molibdeno. Mintiniu eksperimentu siekiama parodyti, kad kiekvieno elemento reikšmė net ir lingvistinių bendruomenių lygmeniu yra skirtingos. (Putnam 1970: 199-200). Šis argumentas siejasi su lingvistinio darbo pasidalinimo samprata. Žmonės vartodami kalbą neprivalo būti ekspertai, kurie turi detalią žinojimą kiekvieno kalbiškai išreiškiamo referento atžvilgiu. Taigi, tol kol bendruomenėje yra ekspertai, kurie geba atskirti auksą nuo kitų elementų, tol eiliniai vartotojai gali vartoti referenciją „auksas“ tam, kad sėkmingai referuotų į tą pačią konkrečią substanciją. (Putnam 1975:145).

Bendrais bruožais galima apibendrinti, kad H. Putnamo prasmės koncepcija yra apibūdinama kaip platus psichinis turinys, pasižymintis priežastine priklausomybe nuo metafizinių faktų, kurie nėra tinkamai eksplikuojami individualaus psichinio būvio ar aprašymo būdu.

1.2. Ekologinis turinio eksternalizmas

T. Burge'o semantinio eksternalizmo pozicija įprastai yra įvardinama kaip socialinis eksternalizmas, atliepiant ankstyvuosius autoriaus tekstus, kurie nagrinėja prasmės ir lingvistinės bendruomenės sąsajas. Pagrindinis mintinis eksperimentas, suformulavęs socialinio eksternalizmo koncepciją yra vadinamasis „arrito argumentas“ (Burge 1979: 77-79). Argumento logika tokia, kad du

žmonės (agentas A ir agentas B), gyvenantys skirtingose bendruomenėse, savo kasdienybėje vartoja žodį „artritas“. Vienos lingvistinės bendruomenės kontekste žodžio artritas prasmė yra „sąnarių liga“, o kitos bendruomenės atveju, „artritas“ turi prasmę „sąnarių ir šlaunų liga“. Tuo būdu, agentas A sakydamas, kad turi šlaunyje artritą bus neteisingas, nes jo „artritas“ nurodo tik į sąnarių ligą, tačiau agentas B, pasakęs lygiai tą patį, išreišk teisingą įsitikinimą. Dėl šios priežasties, agentų A ir B įsitikinimai skiriasi pagal teisingumo sąlygą. Argumento esmė yra ta, kad du vienodi įsitikinimai reikšmingai skiriasi remiantis teisingumo sąlygomis. Agentų įsitikinimai suponuoja skirtingą turinį ir tai yra eksternalistinis argumentas, nes išoriniai faktoriai determinuoja teisingumo sąlygas – būdami psichologinių būvių duplikatai jie išreiškia skirtingas propozicines nuostatas (ibid). Taigi, kas determinuoja įsitikinimo turinį? Metafizinio turinio eksternalizmo atveju, atsakymas nurodytų į fizikinius pasaulio objektus ir faktus „pačius savaime“, tačiau T. Burge socialinio eksternalizmo kontekste yra suponuojama, kad atsakymas slypi socialiniuose faktuose apie žodžių prasmes kiekvienoje iš lingvistinių bendruomenių, kurių kontekste yra agentai A ir B.

Bendrą vardiklį ir skirtumą tarp šių autorių galima išreikšti tokia schema: „X“ yra teorinis konceptas ir „X“ išreiškia arba nurodo į referentą X. Kodėl konceptas „X“ nėra determinuojamas vidinių fizinių ar psichologinių savybių?

1. Metafizinio eksternalizmo atveju, todėl, kad referentas X pats savaime savo faktišku identitetu yra prasmė, kurios nedeterminuoja nei individas, nei lingvistinė bendruomenė. „X“ yra kauzaliai susijęs su X, bet nėra atsakingas už „X“ prasmę.
2. T. Burge antiindividualizmo paradigmoje, todėl, kad „X“ vartojimas yra determinuojamas atitinkamos lingvistinės bendruomenės ir tas vartojimas užtvirtina „X“ prasmingumą, o ne individas pats savaime. „X“ teisingumo sąlygos yra determinuojamos už individo ribų kalbinėje bendruomenėje.

Tiek vienu, tiek kitu atveju, eksternalizmas suponuoja viršasmensinius procesus, kurie yra atsakingi už prasmės individuaciją. Esminis autorių skirtumas yra reiškinių tarpusavio priklausomybės aiškinimas. Priklausomybė, bendraja prasme, gali būti priežastinė arba konstitutyvi. Ten, kur H. Putnam eksplikuoja priežastinius referencijos ypatumus, T. Burge išreiškia konstitutyvią priklausomybę. Antiindividualistinė koncepcija suponuoja, kad reprezentaciniai būviai yra konstitutyviai priklausomi nuo santykio su platesne realybe (Burge 2007:3)

Vėlyvesnioji T. Burge'o filosofija orientuojasi ne tik į socialinio eksternalizmo aspektus, bet ir į fizinio pasaulio kontekstus. Kadangi autoriaus filosofijoje ir fizinė, ir socialinė aplinka yra atsakinga už subjekto psichinius būvius, poziciją galima įvardinti kaip ekologinį turinio eksternalizmą. Ekologijos

sąvoka, šiuo atžvilgiu, yra ne tik išorinės aplinkos įvardinimas, bet ir ekologinės nišos samprata, kurioje bet kuris organizmas yra dalis visumos ir yra nuo jos neatskiriamas. Tai apima tiek ir socialinį, tiek ir fizinį kontekstą, kuris yra bendras žmogiškos ekologinės nišos sampratai. Autoriaus poziciją įvardinant tik kaip socialinį eksternalizmą, suponuojama, kad jo filosofijos implikacijos yra susijusios tik su lingvistiniu reliatyvizmu ir socialinių konvencijų analize. Tuo būdu, socialinio eksternalizmo terminas ignoruoja svarbią T. Burge'o vėlesnių filosofinių pažiūrų ašį ir yra tinkamas tik ankstyviesiems tekstams įvardinti. Pavyzdžiui, veikale „Objektyvumo ištakos“ (*The Origins of Objectivity*), antiindividualistinės filosofijos pagrindais yra ieškoma konstitutyvos objektyvios percepcijos sąlygos, kurios remiasi ta pačia samprata, kad šios sąlygos kyla iš atitinkamos subjekto – pasaulio interakcijos (Burge 2007:6). Taigi, autoriaus filosofija yra pakankamai nuosekli socialinio ir fizinio eksternalizmo plėtotė apimanti ne tik kognityvinius ar lingvistinius semantikos klausimus, bet ir užčiuopiančios teleologinę percepcijos problematiką. Ekologijos sąvokos prasmingumas taip pat yra svarbus J. Gibsono ekologinės psichologijos mokyklos kontekste, tuo požiūriu, kad organizmo – aplinkos sistema yra neatskiriamas analizės vienetas. Šis ryšys bus papildomai paaiškintas kitame poskyriuje.

Bendrąją ekologinio eksternalizmo sampratą galima suprasti taip – tai, kas intuityviai atrodo individualu, iš tikrųjų transcenduoja individą ir yra konstitutyviai priklausoma nuo aplinkos. Šiuo požiūriu, T. Burge'as savo koncepcijomis yra panašus į H. Putnamą tuo atžvilgiu, kad yra priešinamasi dekartiškojo internalizmo intuicijoms, kurios operuoja siaurųjų psichinių turinių samprata. Autorius teigia, kad mentalinių būvių individuacija yra būtinai priklausoma nuo santykių, kuriuos asmuo turi su fiziniiais ar, tam tikrais atvejais, socialiniais aplinkos aspektais (Burge 1988:650). Literatūroje ši pozicija yra įvardinama kaip „griežtas eksternalizmas“, nes teigiama, jog neįmanoma individui turėti tam tikro mintinio turinio, nebent individas turi santykį su tam tikrais aplinkos aspektais, kurie ir nulemia to turinio pobūdį (McGinn 1989: 7-9). Taigi, įvairūs psichologiniai būviai ir jų sąsaja su fizine ar socialine aplinka yra konceptualizuojami per pačios fizinės ar socialinės aplinkos kontekstą, kuriame subjektas yra patalpinamas kaip informaciją sugeriantis agentas. Galima kelti klausimą ir apie pačią veiksnio (*agency*) sampratą, kuri ekologinio eksternalizmo kontekste netenka savo individualios galios. Kitaip tariant, pats individas nedisponuoja jokiais individualiai determinuotomis savybėmis.

Individualizmas yra įmanomas priežastinėse reiškinių priklausomybėse, tačiau neįmanomas konstitutyviuose ryšiuose (Burge 2007:16). Pavyzdžiui, priežastingumas galėtų suponuoti, kad reprezentacija ir referentas kovarijuoja, bet tarpusavyje ontologiškai disjunktyvūs. Konstitutyvumas, tuo tarpu, suponuoja tiesioginę priklausomybę, kuri yra neišvengiama turinio individuacijos klausimui.

Skirtumą tarp priežastinių ir konstitutyvių ryšių galime iliustruoti (Ylikoski 2013:279) pavyzdžiu. Autorius pasitelkia šiuos klausimus apie stiklą:

1. Koku būdu stiklas tapo tokiu trapiu?
2. Kas padaro stiklą trapiu?
3. Kodėl stiklas sudužo?

1 ir 3 klausimai yra priežastinių ryšių iliustracija, nes atsakymas į šiuos klausimus bus susijęs su informacijos pateikimu apie tokius procesus ir įvykius, kurie yra išoriniai stiklo atžvilgiu. Pavyzdžiui, pirmasis klausimas apeliuos į stiklo pažeidžiamumo sąlygas, atsižvelgiant į kitus objektus, galinčius jį sužeisti (aukšta muzikinė nata, plaktukas ir t. t.) Tokiu būdu, bus paaiškinti priežastiniai ryšiai, verčiantys stiklą sudužti. Tuo tarpu, antrasis klausimas duos atsakymą, pateikiantį informaciją, kuri yra susijusi tik su pačiu stiklu ir niekuo kitu, pavyzdžiui, jo molekulinis ryšius ir struktūrą (ibid). Iliustraciją pritaikant ekologinio eksternalizmo kontekstui, galima teigti, kad mintinių turinių problematika atitinka antrąjį klausimą pagal savo metodologinę prieigą. Kas mintinius turinius padaro „turingais“? Stiklo molekulinis ryšių ir struktūros analogija, šiuo atveju, atitiktų tam tikrą subjekto–pasaulio santykio įvardinimą, kuris suponuoja, kad pasaulis ir jo konkrečios struktūros yra konstitutyvios mintiniam turiniui. Pavyzdžiui, percepcijos klausimą T. Burge‘as, tuo būdu, nagrinėja iš filogenetinės perspektyvos (Burge 2007: 524). Filogenetinė analizė, savo ruožtu, yra neatsiejama nuo ekologinės nišos konteksto.

Sąmonės internalizmo–eksternalizmo diskusija neretai yra susijusi su tuo, kas yra apskritai laikoma vidinėmis arba išorinėmis savybėmis. Distinkcija nėra vienareikšmė ir neretai sukuria konceptualinę dilemą. Pavyzdžiui, N. Grahams teigė, kad nors literatūroje objektų formos charakteristika buvo aprašoma kaip vidinė savybė, būtų galima pagrįsti, kad objekto forma priklauso nuo erdvės kreivumo, kuriame tas objektas yra (Graham 1979:80). Taigi, būtų galima pasinaudoti pavyzdžio analogija ir pasakyti, kad erdvės charakteristikų ignoravimas kalbant apie objekto formą suponuotų „formos internalizmo“ poziciją, kurioje formos klausimas yra konceptualiai disjunktyvus fizinio pasaulio atžvilgiu. Tokią pačią logiką galima pritaikyti ir T. Burge‘o ekologinio eksternalizmo koncepcijoms, kurios remiasi subjekto ir jį supančios aplinkos konstitutyvių priklausomybės ryšių analize.

1.3. Priemonės eksternalizmas kognityviniuose moksluose

Daugelį ekologinio turinio eksternalizmo prielaidų galima aptikti ir kognityvinių mokslų kontroversijose. Tradicinė kognityvinių mokslų ašis – tai klasikinės komputacinės teorijos, kurios rėmėsi

reprezentacinės sąmonės teorijos pagrindais. Vieno žinomiausių disciplinos teoretikų J. Fodoro svarbiausias palikimas kognityviniuose moksluose – tai keletą dešimtmečių įsitvirtinusi pozicija, kad sąmonė yra Tiuringo stiliaus komputacija, manipuluojanti mentalinėmis reprezentacijomis. Arba kitaip tariant – mentaliniai procesai yra vidinė reprezentacijų sintaksė (Fodor 1975:198). Reprezentacija kaip skaitmeninės komputacijos vienetas tapo svarbiausiu disciplinos teoriniu fundamentu apibrėžiant smegenų informacijos apdorojimo procesus – „*nėra komputacijos be reprezentacijos*“ (Fodor 1981: 180).

Metodologinės ir konceptualinės komputacinės sąmonės paradigmos prielaidos aktyviai imtos kritikuoti XX-ojo a. paskutiniame dešimtmetyje. Kognicijos samprata, besiremianti vidinėmis ir diskretiškais reprezentacijų manipuliacijomis, pamažu užleido vietą alternatyvoms, inspiruotoms dinaminės sistemos teorijos modelio. Tai matematinis modelis, siekiantis aprašyti ir paaiškinti kompleksiškas sistemas, susidarančias iš skirtingų ir tarpusavyje sąveikaujančių komponentų. Šį modelį kognicijos apibrėžimui pritaikė T. Van Gelderis (1995:346). Pozicija yra alternatyva ne tik klasikinei komputacinei sampratai, tačiau turėjo ir tiesioginės įtakos kognicijos plastiškumo koncepcijai. Pavyzdžiui, įtakingoje J. Fodoro kognityvinio modularumo teorijoje teigta, kad atskiri smegenų informacijos apdorojimo vienetai nėra tarpusavyje tarpusavyje susiję ir todėl kai kurios informacinės sistemos nėra „kognityviniai pasiekiamos“ (*cognitively impenetrable*) (Fodor 1990:198-199).

Esminis skirtumas nuo klasikinių kognityvinių teorijų yra tai, kad dinaminė sistemų teorija sukuria pagrindus kogniciją apibrėžti ne kaip internalų ir linijinį algoritmą, kuris informacijos apdorojimo metu manipuluoja simboliais, bet kaip dinamišką modelį, kuris yra formuojamas viso gyvenimo metu ir realiuoju laiku reiškiasi kaip tikimybinė veiksmo realizacija iš daugelio kintančių realizacijos alternatyvų. Taigi, atsiranda nuostata, kurioje išoriniai procesai yra suvokiami kaip pagrindiniai kogniciją formuojantys aspektai. (Van Gelder 1995:346). Dinaminė sistemos teorija dažnai yra susiejama ir su Gibsono ekologinės psichologijos mokykla. Šiudviejų koncepcijos inspiravo naujas teorijas, kurios bendrais bruožais yra įvardijamos kaip „4-ųjų E tradicija“: *Embodied* (įkūnytoji), *Extended* (išplėsta), *Enacted* (įveiksminta) ir *Embedded* (įtraukta). Šioms teorijoms yra būdinga samprata, kad kognicija nėra ribojama tik smegenų procesų ir struktūrų, bet taip pat konstitutyviai įtraukia ir išorinius veiksnius (Carney 2020:77).

Konstitutyvi išorinių procesų samprata kognityviniuose moksluose yra siejama su išplėstinės sąmonės teorija. Konceptualinė priemonės eksternalizmo plėtotė prasidėjo nuo įkūnytosi kognicijos sampratos. Pagrindinė idėja yra ta, kad kognicija kartu su kūnu sudaro vientisą kognityvinį elementą, kuris turėtų būti analizuojamas kartu. Koncepcijos autorius A. Clarkas teigė, kad kūno pozicija erdvėje ir interakcija su aplinka yra kognityvinį procesą konstatuojanti aplinkybė, kuri turėtų pakeisti disciplinos

teorines prieigas prie kognicijos klausimo (Clark 1999: 1371). Tuo tarpu, išplėstinės sąmonės teorijoje tiesiogine prasme teigiama, kad kognityvinį veiksmą padedantys atlikti išoriniai įrankiai yra konstitutyvi kognicijos dalis. (Clark & Chalmers 1998: 12). Naujesnis šios teorijos papildinys – socialiai išplėstos sąmonės teorija, kurioje teigiama, kad socialinės institucijos irgi yra išplėstinės sąmonės dalys, kurios padeda atlikti tam tikrą kognityvinį veiksmą (Gallagher 2013:3).

Priemonės eksternalizmas nėra išskirtinė analitinės filosofijos koncepcija. Žmogaus pratąsa į aplinką geriausiai žinoma iš M. McLuhano komunikacijos teorijos, kurioje teigta, kad komunikacijos mediumas, o ne žinutė pati savaime, turėtų būti tyrinėjimų ašis. Tam tikras technologinis mediumas tampa žmogų formuojanti ir determinuojanti galia, pratęsianti jo fizinį kūną į išorinius įrankius, bei kardinaliai keičianti realybės percepciją (McLuhan 1964/1994: 7-8). M. McLuhano koncepcija yra gana artima išplėstos sąmonės teorijai, tačiau teigiama, kad A. Clarkas ir D. Chalmersas nebuvo susipažinę su jo filosofija (Logan 2013).

Išplėstos ir socialiai išplėstos teorijų skirtumas nėra tik pastarosios socialinių institutų įtraukimas prie kognityvinių papildinių. S. Gallagheris teigia, kad išplėstos sąmonės teorinės nuostatos yra vis dar grindžiamos senosiomis internalistinėmis prielaidomis. Autorius grindžia, kad kognicija neturėtų būti apibūdinama kaip propozicinių įsitikinimų, reprezentacijų ar mentalinių būvių kolekcija. Kognicija yra aktyvių ir į aplinką nukreiptų veiksmų visuma ir nuolatinė sąveika, kurios pagalba yra sprendžiamos problemos, kontroliuojamas elgesys, atsirada supratimas, paaiškinimas ir aplinkos vertinimas (Gallagher 2013:9).

Konstitutyvūs išoriniai kognicijos procesai yra apibrėžiami per konjunkciją tarp subjekto atliekamo informacijos apdorojimo ir išorinių informacijos apdorojimo šaltinių. “*P yra konstitutyvus X-o elementas jeigu P yra dalis proceso kuriančio X. Jeigu nebūtų P, nebūtų ir X, todėl P yra X plėtinys*”(Gallagher et al. 2010:443). Tokiu būdu, individas vardu Otto, palikęs įrašus užrašų knygelėje ją paverčia savo kognicijos dalimi tais atvejais, kai užrašų knygelė tampa vieninteliu atminties šaltiniu, sustreikavus Otto atminties funkcijoms (Clark, Chalmers 1998: 17). Lygiai tokiu pačiu principu, tam tikros socialinės struktūros gali būti apibūdinamos kaip išorinės tam tikrų kognityvinių funkcijų dalis. Pavyzdžiui, teisėtvarkos institucijos (Gallagher, 2013: 6-7). Autorius teigia, kad socialinės institucijos, kaip tam tikra socialinių praktikų visuma, padeda išspręsti tam tikras kognityvines problemas. Jeigu tam tikros socialinės institucijos neegzistuos, neegzistuos ir tam tikros kognityvinės klasės. Socialinės institucijos leidžia žmonėms galvoti tokiais būdais, kurie būtų neįmanomi be tų institucijų (ibid). Žmonės įsitraukę į bendrą kognityvinį procesą su tam tikrais įrankiais ar institucijomis, transformuoja ir išplečia savo kognicijos ribas. Taigi, pats kognityvinis procesas yra tvirtai priklausomas nuo socialinių praktikų.

Kitaip tariant - socialinė kognicija nėra redukuotina į individualius kognityvinius procesus (ibid: 4). Ši samprata, tam tikra prasme, semantinio eksternalizmo klausimą redukuoja į priemonės eksternalizmo koncepciją – kitų kognityvinių agentų informacijos apdorojimo procesai tampa integrali individo kognityvinė sistema, kuri pati aktyviai produkuoja kognityvinį turinį. Taigi, individas nėra tiesiog pasyvus išorinės informacijos gavėjas.

II. Sąmonės eksternalizmo sąsajos su perceptualinėmis teorijomis

2.1. Nereprezentacinė percepcija

Natūralistinės nuostatos sąmonės filosofijoje lemia tai, kad sąmonės fenomenai būtų analizuojami per jų redukciją arba santykį su fiziniu pasauliu, nepaliekant jokių ontologiškai problematiškų esinių. Viena iš tokių tradiciškai problematiškų koncepcijų – tai metalinė reprezentacija, kuri yra artimai susijusi su netiesioginio realizmo idėjomis. H. Putnam semantinio eksternalizmo tezeje yra suponuojama, kad prasmės individuacija yra priklausoma nuo metafizinių faktų. Šiame poskyryje siekiama pagrįsti, kad H. Putnamo semantinio eksternalizmo koncepcija yra artimai susijusi su metafizinio realizmo prielaidomis, bei susiduria su reprezentacinės percepcijos problematika. Tiksliau tariant, problematiška yra ne pati reprezentacinė percepcija savaime, o jos neišvengiamumas prieštaringose autoriaus nuostatose.

Mentalinės reprezentacijos koncepcija, pirmiausiai, tapo problematiška biheivioristinėje psichologijos tradicijoje, kurioje pozityvistinės nuostatos skatino atsisakyti empiriškai nepatikrinamų teorinių prielaidų apie vidinius psichinius būvius. Nors radikalus scientizmas ir nėra būdingas šiuolaikinei analitinei filosofijai, mentalinė reprezentacija vis dar susilaukia kritikos. Tai iliustruoja įvairios nebiheivioristinės tradicijos, kurios teigia, kad mentalinė reprezentacija yra natūralizmu nepagrįsta pozicija. Pavyzdžiui, radikalus enaktyvizmo teorijoje kritikuojamos kauzalinės mintinio teorijos kaip pagrindinis natūralistinis reprezentacinių būvių projektas. Kritika remiasi tuo, kad atskyrus dvi sampratas – informacijos kaip kovariacijos ir turiningos informacijos, teigiama, kad informacija negali būti niekuo daugiau, kaip tik “informacija kaip kovariacija”, kuri nėra nei pakankama, nei konstitutyvi turinio sąlyga, kai pastarasis yra suvokiamas turintis bent minimalias teisingumo sąlygas. (Hutto & Myin 2013: 67). Teigiama, kad kovariacija nekuria turinio ir priešinga pozicija suponuoja natūralizmu nepagrįstą teoriją, kuri implicitiškai veda prie tokių išvadų, kad gamtoje egzistuoja toks dalykas kaip kaip “turinys savaime” arba “propozicija savaime”, sensorinio kontakto metu pasiekiantis subjektą. Tai leidžia autoriams ginti poziciją, kad iki – lingvistinė kognicija (percepcija) yra griežtai neturininga, taigi, ir nereprezentacinė (ibid: 82).

Reprezentacinė percepcija suponuoja, kad subjektas yra sąmoningas ne paties “pasaulio savaime” atžvilgiu, toks, koks jis yra, bet tik savo reprezentacinių būvių atžvilgiu. Svarbią šios koncepcijos formuluotę galima susieti su B. Russello pojūčių duomenų teorija (sense-data theory), kurioje fizinis daiktas ir jo patyrimas yra atskiriami (Russel 1912/2008: 3-4). Netiesioginis realizmas,

tuo būdu, gali būti suvokiamas kaip internalistinė nuostata, susijusi su tam tikromis dekartiškomis intuicijomis. Kai kurie autoriai, teigia, kad Dekartas pasižymėjo implicitiškais netiesioginio realizmo nuostatomis, nes jo epistemologija rėmėsi tuo, kad viskas, kas yra pažinu, remiasi, pirmiausiai, pačių idėjų pažinimu (Ong-Van-Cung 2004: 220).

Netiesioginis realizmas, svarbiu aspektu, yra susijęs su metafizinio realizmo samprata. Metafizinio realizmo koncepcijoje yra suponuojama, kad pasaulis yra nepriklausomas nuo žmonių gebėjimo jį suvokti. H. Putnamas pastebi, kad metafizinis realizmas sukuria epistemologinę problematiką. Autorius teigia, kad jeigu pasaulis egzistuoja nepriklausomai nuo bet kokios žmonių reprezentacijos, vadinasi, neįmanoma pasaulio apskritai reprezentuoti teisingai. Tai priveda prie rimtos problemos, kad tiesa yra radikaliai neepisteminis reikalas (Putnam 1978: 125). Kitaip tariant, eksplikuojami faktai apie fizinį pasaulį yra teisingi tik tuo atveju, jeigu iš tikrųjų atstovauja tuos faktus, tačiau žmogiška kompetencija negebėtų to nustatyti: „Metafizinis realizmas suponuoja, kad mes galvojame ir kalbame apie dalykus tarsi apie tokius, kokie jie yra, nepriklausomai nuo mūsų sąmonės, tačiau mes tai galime daryti tik „korespondentyviu“ santykiu tarp mūsų kalbos žodžių ir nuo sąmonės nepriklausomų esybių“ (Putnam 1983:141).

Šis probleminis aspektas yra svarbus tuo, kaip jis dera su H. Putnamo semantinio eksternalizmo koncepcija ir prasmės individuacijos klausimu. Netiesioginio realizmo rėmuose nebūtų įmanoma plačiųjų psichinių turinių galimybė, kadangi, egzistuočių epistemologinė subjekto ir pasaulio disjunkcija, lemianti tai, kad individas gebėtų operuoti tik savo reprezentacinio solipsizmo ribose. Taigi, „prasmės“ terminas būtų grąžinamas į vidinių psichologinių būvių sampratą, nuo kurios nusigręžia H. Putnamas.

Galima teigti, kad dėl išvardintųjų priežasčių H. Putnamas pasižymėjo anti-reprezentacionalistinėmis nuostatomis. Autorius teigė, kad nėra jokios tarpinės sąsajos tarp kognityvinių galių ir pasaulio, ir kad žmonių kognityvinė galia gali pasiekti pačius objektus (Putnam 1999:10). Nors literatūroje ir galima aptikti apibrėžimų, kad H. Putnamas buvo tiesioginės percepcijos šalininkas, autoriaus filosofija keitėsi daugybę kartų. Jo idėjos pasižymi paieškomis tokios filosofinės sistemos, kuri sujungtų kognityvines žmogaus galias su natūraliuoju pasauliu, neatvertų episteminės disjunkcijos, bei išvengtų solipsistinės, internalistinės semantikos analizės.

H. Putnamo filosofinių pažiūrų analizė yra komplikauta dėl nuolatinės konceptualinės kaitos. Dėl šios priežasties, autorių neretai analizuoja padalindami į tris periodus: ankstyvąjį, kuris pasižymi metafizinio realizmo išpažinimu; vidurinįjį, kuriame metafizinis realizmas yra kritikuojamas ir keičiamas

į „vidinio realizmo“ koncepciją; ir vėlyvąjį periodą, kuris pasižymi pragmatiniu realizmu, charakterizuojamu kaip tam tikra nuosaikesnė pirmų dviejų periodų sąjunga (Baghramian 2008: 17).

Vidinio realizmo koncepcijoje, H. Putnamas teigia, kad objektai neegzistuoja atskirai nuo konceptualinių schemų ir kad konceptualinės schemas yra pirmesnės už realybės padalinimą į objektus ir esinius (Putnam 1981:173). Literatūroje vidinis realizmas neretai charakterizuojamas kaip turintis tam tikro kantiško pavidalo ir implicitinio reprezentacionalizmo. Pavyzdžiui, teigiama, kad vidinio realizmo koncepcija veda prie tokių nuostatų, kad pasaulis savaime yra nepriklausomas nuo žmonių minčių apie jį, tačiau į poziciją įtraukiant konceptualines schemas, kartu įtraukiama ir antirealistinė samprata (Decock & Douven 2011: 111). Taigi, viena vertus, konceptualinių schemų pirmumas kontrastuoja su metafizikos pirmumo principu, kuris autoriui buvo priskirtas pagal semantinio eksternalizmo tezę. Antra vertus, nors ir teigiama, kad žmonių kognityvinė galia geba pasiekti pačius objektus, tai nėra nei tapatybės teiginys, nei eksplicitiškas reprezentacionalizmas. Sprendžiant H. Putnam filosofinių pažiūrų prieštaras, galima pacituoti jį patį: „tiesiogini realizmą geriausiai būtų galima suprasti ne kaip percepcijos teoriją, bet kaip „vidinių reprezentacijų“ aiškinamosios galios būtinybės neigimo mintyse ir percepcijoje“ (Putnam 1981:41).

Metafizinio realizmo problematika, kaip jau minėta, ypatingai išryškėja semantinio eksternalizmo kontekste. Tačiau problema atsiranda ne tik dėl konceptualinių prieštarų, kurias išryškina metafizinio realizmo nuostatos semantinio eksternalizmo atžvilgiu, bet ir todėl, kad paties H. Putnamo koncepcija tiesiogiai veda prie metafizinio realizmo prielaidų. Priežastis, kodėl „prasmė“ yra tapatinama su metafiziniu faktiškumu yra todėl, kad ji būtų ištraukta iš psichologinio būvio charakteristikos. Tokiu būdu, mintiniai turiniai arba semantika yra apibūdinami kaip turintys tiesioginę priklausomybę nuo fizinio pasaulio. Kitaip tariant, suponuojama, kad prasmė visada yra platusis psichinis turinys. Tačiau tai sukuria tam tikrą paradoksą, kad nors prasmės individuacija yra atliekama išorėje, pati žmogaus psichologinė būseną negali tinkamai užčiuopti ir identifikuoti „prasmės“. Vadinasi, yra tam tikra disjunkcija tarp „objektų savaime“ ir percepcijos. Jeigu psichologinė būseną natūraliai negali tinkamai užčiuopti prasmės, vadinasi, žmogaus psichologija veikia disjunktyviai nuo fizinio pasaulio. Fizinis pasaulis, tuo būdu, neturi konstitutyvių sąlygų mintiniam turiniui. Ryšys abipusis – nei prasmė yra priklausoma nuo psichologinio būvio, nei psichologinis būvis, tuomet, yra nuo jos priklausomas.

2.2. Objektvūs reprezentacionalizmas

Prieštaringas H. Putnamo filosofijos problemas galima išspręsti T. Burge'o ekologinio eksternalizmo nuostatomis. Objektvūs reprezentacijos samprata eksplikuoja tokią poziciją, kuri operuoja reprezentacinės percepcijos pagrindu, tačiau pagrindžia jos objektvūumą teisingumo sąlygomis. Per teisingumo sąlygas, reprezentacija išlaiko tiesioginę ekstensiją į natūralųjį pasaulį. Galima būtų konstatuoti, kad esminis H. Putnamo prieštaringumas kyla iš to, kad reprezentacija yra suvokiama kaip fundamentaliai disjunktyvi nuo fizinio pasaulio faktiškumo. Šiame poskyryje siekiama apibrėžti reprezentacinio sąmonės eksternalizmo poziciją, kurią gina T. Burge.

Perceptualinės teisingumo sąlygos yra ne tokios pačios kaip semantikoje, siejamoje su teisingumo sąlygų semantikos (*truth-conditional semantics*) koncepcija. Perceptualiųjų būvių teisingumą (*veridicality*) galima būtų apibrėžti kaip tam tikrą nepropozicinę teisingumo sąlygų analogiją (Olin 2014: 1479). Kitaip tariant, percepcijos teisingumo sąlygos yra susijusios su pačia percepcijos struktūra apdoroti sensorinę informaciją.

T. Burge'o veikalo „Objektvūumo ištakos“ (*The Origins of Objectivity*) tikslas yra atrasti konstitutyvias percepcijos sąlygas. Vienas iš svarbiausiųjų kriterijų, yra priežastiniai subjekto ryšiai su aplinka, kurie sujungia perceptualines būsenas su adaptyviu elgesiu. Šis elementas determinuoja perceptualinį turinį (Burge, 2007:6). Adaptyvus elgesys sujungia reprezentaciją su objektifikacija – t. y. galimybe pasiekti fizinį pasaulį, kuris egzistuoja nepriklausomai nuo sąmonės. Taigi, reprezentacija yra apibūdinama teleologine samprata – tai sėkmingas perceptualinis, kognityvinis ar lingvistinis reprezentacinis santykis su natūraliajame pasaulyje aptinkamais dalykais. (ibid: 536)

T. Burge'o objektvūs reprezentacijos sampratą grindžiama tam tikra „suvokimo teise“ (*perceptual entitlement*), kurios esmė yra ta, kad percepcija yra nesofistikuotas santykis su aplinka, išreiškiantis natūralius pasaulio dėsnius. (Burge 2003:504-505). Reprezentacinis gebėjimas yra apibūdinamas kaip ne atitiktinė funkcija. Teleologine samprata, autorius priima prielaidas, kad reprezentaciniai būviai turi savo biologinį tikslą – teisingas įsitikinimas padeda išgyventi, susirasti partnerių ir tt. Sensorinės-perceptualinės sistemos reprezentacinės funkcijos, tuo būdu, yra neatskiriamos nuo biologinių ir praktinių funkcijų (Burge 2007: 510). T. Burge'o koncepcija yra artimai susijusi su R. Millikan teleosemantikos teorija, kurioje yra eksplikuojama, kad reprezentacinių būvių funkcija yra formuoti teisingus įsitikinimus (Millikan 1989:292-293)

Autorius priešinas tam, ką jis įvardina „individualios reprezentacijos“ mechanizmu, kurio principus jis sieja su verifikacionistine ar deskriptyvistine tradicija (Burge 2007: 141-143). T. Burge

nuomone, šios tradicijos laikosi nuostatos, kad pats individas gali patvirtinti savo reprezentacinių būvių objektyvumą – vienais atvejais per verifikacionistinę procedūrą, kitais atvejais per referento aprašymą (deskripciją). Inkorporuodamas antiindividualizmą savo filosofijoje, T. Burge teigia, kad reprezentacinių būvių prigimtis yra susijusi su reprezentaciniais turiniais, kurie priklauso nuo santykių su fizine aplinka. Šie santykiai neturi būti papildomai reprezentuojami individo tam, kad būtų eksplikuojamas turinys – reprezentacija jau yra savaime determinuojama priežastinių saitų tarp subjekto ir aplinkos. Taigi, šie santykiai negali būti asimiliuojami verifikacijai ar aprašymui, kurie yra prieinami individui – priežastiniai santykiai patys determinuoja psichinių būvių prigimtį ir jų reprezentacinį turinį (ibid). Tokia samprata yra siejama su dekartišku hiperintelektualizmu ir racionalistine filosofijos tradicija, kuri suponuoja, kad pasaulio faktai ir žinojimas apskritai yra įmanomas racionalaus pagrindimo būdu, kuris klaidingai yra primetamas žmogiškajam protui (Burge 2003: 528 - 529).

Taigi, reprezentaciniai būviai konstitutyviai priklauso nuo išorinių veiksnių, o ne individo gebėjimo aprašyti, patvirtinti ar įtikėti reprezentaciniais turiniais. Objektyvios reprezentacijos samprata operuodama antiindividualizmo paradigma, suponuoja, kad nereikalingas papildomas kognityvinis veiksmas tam, kad perceptualiniai būviai būtų eksplikuoti per ryšį su fiziniu pasauliu. Tokiu būdu, percepciją autorius atskiria nuo konceptualizacijos akto ir aukštesniųjų kognityvinių gebėjimų (Burge 2007:23). Objektifikacija (*objectification*) yra viršasmeninė ir nuo suvokiančio individo nepriklausoma subjekto – pasaulio santykių išraiška, apibūdinama per natūralios atrankos dėsnius. Sąmonės eksternalizmo sąsaja, tuo būdu, yra išlaikoma per teisingos reprezentacijos funkciją, kuri susiformavo kaip naudinga reprezentacinės sistemos charakteristika.

2.3. Išplėstinės percepcijos samprata

Percepcijos turinio klausimas, kaip jau aptarta ankstesniuose skyriuose, yra siejamas su semantinio internalizmo ir eksternalizmo diskusijomis. Percepcija yra nukreipta į pasaulį ir jos reprezentacinis pobūdis formavosi subjekto–pasaulio sąveikoje. Tokia samprata gali būti apibrėžiama kaip pagrindinė ekologinio eksternalizmo nuostata. Tačiau ši pozicija nesuponuoja, kad pats perceptualinis mechanizmas nėra vidinis ir apibrėžtas subjekto kūno ar smegenų ribų.

Išplėstinės sąmonės teorijoje yra teigiama, kad išoriniai informaciją apdorojantys mechanizmai arba agentai prisideda prie kognityvinio turinio generavimo, todėl tie procesai yra atitinkamo subjekto kognityvinės sistemos plėtiniai. A. Clarkas teigia, kad tai, kas sąmonę iš tikrųjų padaro išplėsta – tai nuolatinė kognityvinė interakcija, kuri sudaro kognityvinį vienį tarp subjekto ir jo

išoriško papildinio. Išplėstinė kognityvinė sistema yra susijusi su tuo, kad žmogiškoji kognicija yra pastoviai atvira pokyčiams. Žmonės yra „natūralūs kiborgai, kurie natūraliai orientuoti į įvairius kognityvinio sukabinimo mechanizmus (Clark 2003:8).

Vis dėl to, išplėstinės sąmonės teorija pagrįde eksplikuoja kognicijos klausimą ir orientuojasi į tokius būvius, kurie yra susiję su propoziciniu žinojimu arba problemų sprendimu. Percepcija sąmonės filosofijoje visada buvo suvokta kaip internalus mechanizmas tiek turinio, tiek priemonės prasme. Kitaip tariant, tai viena iš internalistinės pozicijos „šventų teritorijų“, į kurią sunkiai prasismelkia eksternalistinės koncepcijos (Liu 2006: 1693). Taigi, koku būdu būtų galima pagrįsti perceptualinio mechanizmo ekstensiją į kitus žmones ir įrankius?

Percepcija įprastai yra suvokiama kaip sensoriniais gebėjimais generuojama informacija apie pasaulį. Savaiame nėra prieštaringa teigti, kad kognityvinė, propozicinio tipo informacija yra galima perduoti ir būti komunikuojama kitiems žmonėms. Kitaip tariant, išplėstinės sąmonės teorijos prielaidos, šiuo požiūriu, nėra kontroversiškos. Informacijos dalinimasis neretai yra apibrėžiamas kaip evoliuciškai determinuotas žmonių socialinės prigimties įrankis. Kultūra, tuo tarpu, yra neretai charakterizuojama pagal savo galimybes akumuliuoti, išsaugoti ir perduoti informaciją kitiems individams. Kitaip tariant, socialinės koordinacijos gebėjimai yra svarbus natūralios atrankos mechanizmas, pagrindžiantis informacijos dalinimosi svarbą. Tyrimai rodo, kad kolektyvinė kognicija turi privalumą prieš individą. Geriausiai užduotį sprendžiantis individas savo rezultatais nepranoksta kolektyvinės užduoties sprendimo (Bahrami et al. 2010: 1085). Tai galima papildomai iliustruoti ir lietuvių liaudies posakiu, kuris puikiai atitinka šio tyrimo išvadas – „dvi galvos yra geriau negu viena!”

Sensorinio-perceptualinio turinio, vienok, neįmanoma perduoti jo nepaverčiant kognityviniu aktu. Dėl šios priežasties, dominuojanti internalistinės percepcijos samprata yra svarbus kritinis niuansas išplėstinės sąmonės teorijai. Teorijos autoriai teigia, kad „be kalbos, mes būtume daug labiau linkę į diskretišką „vidinę“ sąmonę, kuriuoje aukštesnieji kognityviniai lygmenys pagrįde remtųsi vidiniais resursais“ (Clark, Chalmers 1998: 18). Taigi, išoriniai veiksniai yra papildantys vidinius subjektų resursus, tačiau nėra eksplikuojama ar patys „vidiniai resursai“, kuriuos galima interpretuoti kaip sensorinius-perceptualinius mechanizmus, patys yra paveikūs pratęsai į aplinką.

Literatūroje yra ketinimų apibrėžti išplėstinę percepciją, tačiau argumentai yra susiję su turinio, bet ne priemonės eksternalizmu. Pavyzdžiui, išplėstinės percepcijos tezė formuojama pagal tai, kad perceptualinio turinio determinacija yra priklausoma nuo interakcijos tarp vidinių procesų ir išorinių. Pateikiami trys kriterijai, kurie yra naudojami išplėstinės percepcijos argumentui: perceptualinis procesas yra nukreiptas į veiksmą ir susijęs su sensorine-motorine koordinacija; erdvinė perceptualinio

turinio struktūra yra fiksuota išorinėje aplinkoje; percepcija yra natūralios atrankos produktas, kuris realiuoju laiku atliepia aplinkos iššūkius. (Liu 2006:1963) Išdėstyti kriterijai suponuoja, kad perceptualinio turinio determinacija yra konstitutyviai priklausoma nuo išorės, tačiau tai nepagrindžia, kad išoriniai perceptualiniai procesai yra lygiaverčiai perceptualiniai agento plėtiniai. Perceptualinis turinys, dėl šios priežasties, yra pilnai integruojamas į ekologinio turinio eksternalizmo argumentą, kuriam nereikalinga priemonės eksternalizmo būtinybė.

Kita potenciali išplėstinės percepcijos samprata, yra tai, kad tam tikri aukštesnieji kognityviniai centrai padeda geriau suprasti perceptualinius potyrius. Tai būtų galima interpretuoti tokiu būdu, kad tam tikri išoriniai kognityviniai veiksniai galėtų daryti įtaką ir perceptualiniam suvokimui. Tuo būdu, percepcija tampa išplėstinė tik per sąsają su išplėstine kognicija.

Perceptualinių ir konceptualinių būsenų sąsaja bei abipusio priklausomybės klausimą galima kildinti iš empirikų ir racionalistų diskusijos. Ar idėjos kuriasi iš patyrimo, ar nepriklausomai nuo jo? Nūdienos diskusija šiuo klausimu persikelia į kognityvinius tyrimus, kurie siekia atsakyti į klausimą ar konceptualus suvokimas kuriasi perceptualinių būsenų pagrindu, ar atvirkščiai – koncepcijos aranžuoja percepcijos pobūdį. Pastarąją poziciją lydi įtakingi kognityvinės psichologijos tyrimai teigę, kad kalba, kuri yra kognityvinė geba, keičia percepciją. Populiariausia pozicija yra ta, kad lingvistinės reprezentacijos tiesiogiai daro įtaką vizualinei percepcijai. Pavyzdžiui, vizualinių eksperimentų metu aptikta, kad žmonės nemato tam tikrų objektų tol, kol jie neturi idėjos apie tai, ko jie turėtų ieškoti (Brunswick 1956:91) Taipogi, teigiama, kad sakinių apie veidus klausymasis daro įtaką veido percepcijai (Landau et al. 2010: 15259-15260), o lingvistinės etiketės daro įtaką spalvų kategorizavimui (Kay; Kempton 1984 66-67). Tačiau minimi tyrimai susilaukė gana svarios kritikos – alternatyvi interpretacija teigia, kad ne lingvistiniai procesai modeliuoja percepciją, o darbinė atmintis, kuri susisieja su kalba ir tampa parengta kodavimo forma. Kognityvinius tyrimus parengus taip, kad lingvistiniai ir nelingvistiniai raginimai ieškoti informacijos vienodai mažina darbinės atminties našta, skirtumo nebelieka. Taigi, lingvistinės reprezentacijos nedaro didesnės įtakos perceptualiniam procesui nei nelingvistinės (Klemfuss et al. 2012: 4-5).

Perceptualaus ir konceptualaus suvokimo sąsajos lieka atviru klausimu bei tolimesnių tyrimų objektu. Šiame darbe pasirenkama kita strategija atmesti išplėstinės percepcijos galimybę: jeigu išplėstinės percepcijos samprata priklauso nuo išplėstinės kognicijos prielaidų, vadinasi, paneigus pastarąją, atmetama ir išplėstinė percepcija. Išplėstinės kognicijos kritika bus eksplikuojama kitame skyriuje.

III. Turinio eksternalizmo kritika

3.1. Naudingos teisingumo sąlygos

Ankstesniame skyriuje aptarus sąmonės eksternalizmo sąsajas su percepcijos problematika, pagrįsta kodėl tvariausias turinio eksternalizmo pagrindas yra objektyvios reprezentacijos samprata. Objektyvios reprezentacijos teorijai paneigti, galimos dvi internalistinės trajektorijos. Pirmiausiai, galima neigti, kad reprezentacija turi teisingumo sąlygas, t. y. kad reprezentacija nėra rigidiškai susijusi su fizikinio pasaulio faktais. Antra, galima neigti, kad teisingumo sąlygos nėra susijusios su turinio individuacija. Pastaroji pozicija nėra logiškai įmanoma, nes teisingumo sąlygos turinį suriša su natūraliojo pasaulio faktų teisingumu, todėl sukuria priklausomybę. Šiame poskyryje siekiama apibrėžti argumentą, kodėl teisinga reprezentacija yra pagrįsta koncepcija.

Reprezentacija be teisingumo sąlygų sukuria epistemologinę disjunkciją tarp subjekto ir pasaulio. Vadinasi, reprezentacijos teisingumo sąlygų analizė turėtų būti pamatinė semantinio eksternalizmo teorinė trajektorija. Semantinės reikšmės teoriją reikėtų atskirti nuo pamatinės reikšmės teorijos (*foundational theory of meaning*). Semantinės reikšmės teorija pagrįde užsiima ryšio tarp referencijos ir referento analize. Tuo tarpu, pamatinės reikšmės teoriją galima apibūdinti kaip tam tikrą natūralistinį projektą, kuris siekia atsakyti į klausimą kaip apskritai formuojasi toks dalykas kaip reikšmingumas. Kitaip tariant, kaip ženklas apskritai susisieja su turiniu į kurį referuoja.

Svarbiausias ir labiausiai išplėtotas semantikos natūralizmo projektas – tai teleologinės mintinio turinio teorijos. Skirtingomis teorijos variacijomis apibūdinama, kad ryšys tarp mintinio turinio ir jo ekstensijos į natūralųjį pasaulį formuojasi priežastiniais ryšiais rūšinės ir individualios interakcijos su aplinka būdu. Kitaip tariant, mintinis turinys yra natūralizuojamas per biologines etiologines funkcijas, atsirandančias dėl natūralios atrankos. Reprezentaciniai būviai yra suvokiami kaip privalantys turėti tam tikrą funkciją, kurios dizainas yra nukreiptas į specifinį panaudojamumą (Millikan 2005: 84). Teleologinėse teorijose reprezentacinių būvių funkcija yra “teisingai reprezentuoti pasaulį”. Teigiama, kad natūrali atranka išlaikys perceptualines reprezentacijas su teisingumo sąlygomis, nes teisinga pasaulio reprezentacija yra naudinga išgyvenamumui (Millikan 1989: 284-285).

Alternatyvioje natūralistinėje pozicijoje teigiama, kad kognityviniuose moksluose yra klaidingai nusistovėjusi samprata, kad teisingos percepcijos yra naudingesnės išgyvenimui. Teisinga pasaulio reprezentacija nėra būtinoji išgyvenimo sąlyga, todėl reprezentaciją yra geriau apibrėžti naudingumo, o ne teisingumo principais (Prakash et al. 2017:5). Objektyvaus pasaulio reprezentacijos kritika remiasi

tokiais pavyzdžiais, kuriuose gyvūnų percepcija akivaizdžiai nėra nusitaikiusi į teisingumo sąlygas. Pavyzdžiui, teigiama: “kaip ne į teisingumą orientuoto suvokimo pavyzdį galima paminėti laumžirgius, kurie, aptikdami horizontaliai poliarizuotus šviesos atspindžius, nustato tinkamas vandeningas kiaušinių dėjimo vietas, todėl kartais pražūtingai padeda kiaušinius tokiose vietose, kurios atspindi horizontaliai poliarizuotą šviesą, bet nėra tinkamos laumžirgių kiaušinėliams, pvz. naftos nuotekiai ar blizgantys antkapiai” (Hoffman et al. 2015: 1482). Šis pavyzdys yra pasitelkiamas argumentui, kad natūrali atranka nesirenka teisingos percepcijos, kuri kuo tiksliau ir objektyviau atvaizduoja aplinką. Šių teiginių pagrindumas, iš esmės, pagrįstą disjunkciją tarp fizinio pasaulio ir reprezentacinių būvių, kurių tarpusavio ryšio neužtvirtina teisingumo sąlygas. Tai galėtų paneigti ir objektyvios reprezentacijos, ir turinio eksternalizmo prielaidas.

Tačiau autoriai atsispiria nuo klaidingos prielaidos apie tai, kad reprezentaciniai būviai, turintys teisingumo sąlygas, privalo pasižymėti visažinystės (*omniscence*) savybėmis. Nėra prieštaringa teigti, kad reprezentacija turi teisingumo sąlygas, tačiau nėra orientuota į absoliučią metafizinę pasaulio tiesą. Tuo būdu, pasinaudojus pateiktu pavyzdžiu, iš tikrųjų, galima teigti, kad laumžirgių percepcija turi teisingumo sąlygas. Tą gerai argumentuoja J. Cohen, teigdamas: „bet, kita vertus, laumžirgio perceptualinės būsenos reprezentuoja turinį, kad L vietoje yra horizontaliai poliarizuota šviesa (o laumžirgiai išsivystė kiaušinių dėjimo reakciją kai yra paženklinamas būtent toks turinys), todėl šios perceptualinės būsenos pasako kai ką teisingo apie pasaulį, todėl ir pasižymi teisingumo sąlygomis“ (Cohen 2015: 1516-1517).

Pozicijai papildyti, reikėtų pabrėžti, kad kiekviena rūšis turi savo percepcijos specifiką, kuri atliepia konkretų ekologinį kontekstą. Pavyzdžiui, laumžirgių atveju nesunku suprasti, kodėl horizontaliai poliarizuota šviesa, būdinga vandens paviršiui, neįtraukia kitų dirbtinių objektų perceptualinių būvių domėn? – laumžirgiai, paprasčiausiai, vystėsi tokiaame ekologiniame kontekste, kuriame horizontaliai poliarizuota šviesa yra susijusi su vandeningu paviršiumi. Šiuo požiūriu, kiekvienos rūšies atveju, naudingi būviai koreliuoja su teisingumu, kuris yra apibrėžiamas pagal evoliucines reikmes. Kitaip tariant, teisinga reprezentacija tuo pat metu yra ir naudinga. Tai, kad žmogus žiūrėdamas į tam tikrą objektą turi perceptualinį turinį X, o laumžirgis turi perceptualinį turinį Y, nereiškia, kad abiejų reprezentacijos X ir Y nėra teisingos, jos tiesiog reprezentuoja skirtingus objekto aspektus, kurie yra naudingi pagal rūšinės charakteristikos principus. Taigi, bendrai tariant – kokios savybės bus suvokiamos priklauso nuo gebėjimo suvokti, kuris, savo ruožtu, yra determinuojamas veiksmų, apibrėžiamų per funkcinis poreikius, atsirandančius iš subjekto interakcijos su fizine ir socialine aplinka. Šį argumentą galima suprasti kaip biologinę–natyvistinę nuostatą, kuri apibrėžia

supratimo galimybės formą ir ribas. Taigi, turinys priklauso nuo dviejų dalykų: 1) pasaulio, kuris yra turinio šaltinis 2) priemonės, kuri pagal rūšinę charakteristiką geba produkuoti atitinkamą turinį.

Dėl išvardintųjų priežasčių, galima teigti, kad teisingumo sąlygos yra daugialypiškai realizuojamos, todėl nesuponuoja identiteto ar visažinystės problemos. Identiteto problema yra susijusi su klaidingomis prielaidomis, kad mentalinė reprezentacija yra identiška reprezentuojamam pasaulio aspektui. Ši samprata yra būdinga nereprezentacinėms percepcijos teorijoms. Visažinystė, tuo tarpu, suponuoja, kad percepcija pateikia absoliučią tiesą apie fizinį pasaulį. Šį teiginį galima papildomai iliustruoti teleologinės teorijos rėmuose. Esminis aspektas yra tas, kad kaip ir kitos biologinės funkcijos, mentalinės reprezentacijos neturi savybe užkoduoto biologinio tikslingumo. Kitaip tariant, mentalinė reprezentacija neturi savyje tikslo pasaulį reprezentuoti visapusiškai teisingai. Reprezentacijos sukibimas su referentu yra suvokiamas kaip atsitiktinis evoliucinis mechanizmas, kuris išliko todėl, kad gerai atliko savo funkciją (Millikan 1989:284). Taigi, reprezentacijos išlikimą galima apibrėžti naudingumo aspektais – jeigu ji geba reprezentuoti pasaulio faktus taip, kad subjektas, operuojantis tomis mentalinėmis reprezentacijomis, geba sėkmingai išgyventi savo aplinkoje, to pakanka, kad funkcija stabilizuotųsi kaip aplinkos teisinga reprezentacija. Reprezentacija, tuo būdu, savaime nėra rigidiškai susijusi su metafiziniu faktiškumu. Tai leidžia grįžti koncepcija, kad daugialypiškai realizuojama reprezentacija yra pakankamai gerai paaiškinama priežastinių ryšių, neapeliojant į konstitutyvią priklausomybę.

Taigi, kad ir kokias semantines savybes mentalinė reprezentacija atstovauja, jų semantiškumas nėra fizikinio pasaulio „fakto savaime“ analogija. Daugialypiškai realizuojamos teisingumo sąlygos suponuoja skirtingas rūšių reprezentacijas. Todėl laumžirgiams ir pakanka šviesos kampo reprezentacijos, o ne viso propozicinio situacijos įvertinimo tam, kad jų percepciją laikytume esant teisinga. Naudingo teisingumo samprata yra suderinama su ekologinio turinio eksternalizmo samprata, kuriame objektyvi reprezentacija yra apibrėžiama per teisingumo sąlygas natūraliajame pasaulyje. Šis kontekstas papildomai leidžia argumentuoti, kodėl metafizinio turinio eksternalizmo teiginiai yra nepagrįsti. Vandens percepcija yra tiesiog „vandeniška substancija“ ir to visiškai pakanka teisingumo sąlygoms apibrėžti, kurios subjektą sujungia su objektyviu pasauliu – ir tam nereikia ekstensijos iki pačių „objektų savaime“ ar „H₂O“. Tokios propozicijos natūraliomis sąlygomis nėra nei suponuojamos, nei tikslingai į tai nukreiptos ar savaime prieinamos.

3.2. Prognozuojančios sąmonės teorija. Kiek objektyvi yra tikimybinė realizacija?

Prognozuojanti sąmonės teorija yra vienas įtakingiausių nūdienos smegenų informacijos apdorojimo modelių. Dominuojančioje šios teorijos interpretacijoje teigiama, kad nors sąmonė ir veikia reprezentaciniais principais, ji turi teisingumo išraišką, kuri yra realizuojama tikimybinių percepcijos principų modeliais. Tokiu būdu, prognozuojanti sąmonės teorija suderina ir klasikinės reprezentacinės sąmonės principus, ir teorines prielaidas, kylančias iš dinaminės kognicijos hipotezės. Dėl šios priežasties, vidinės ir diskretiškos reprezentacijos samprata turėtų būti atmesta (Clark 2015:1).

Prognozuojančios sąmonės teorijoje teigiama, kad žmogaus psichika yra prognozuojanti mašina, veikianti Bajeso statistikos principais, kurios *modus operandi* yra sumažinti spėjimo klaidą, t. y. sumažinti neatitikimą tarp eksternaliai generuojamų informacinių signalų (informacijos apdorojimo iš „apačios į viršų“ būdu) ir internaliai generuojamo sensorinio spėjimo („iš viršaus į apačią“ informacijos apdorojimo) (Howhy 2013: 8).

Teorijos ištakos įprastai yra kildinamos iš nesąmoningo išvedimo (*unconscious inference*) koncepcijos, priskiriamos medikui ir psichologui H. Helmholtzui (1866/1962: 28). Taip pat, teorija yra dažnai pateikiama kartu su neuromokslininko K. Fristono suformuluotu laisvosios energijos principu. Šis principas paaiškina biologinių sistemų saviorganizacinius gebėjimus, kurie lemia ribotą sistemos būvių skaičių, priešinantį entropijai ir minimalizuojant laisvąją energiją. Smegenys yra charakterizuojamos kaip esančios viena iš tokių uždarytų biologinių sistemų, kurios irgi organizuojasi veikiamos šio principo (Friston 2010:2101).

Prognozuojančios sąmonės teorijos kontekste, visi sąmoningi procesai yra ne absoliuti, o tikimybinė išraiška. Teigiama, kad žmogaus kognicija veikia statistiniu principu – dažniausiai pasikartojantis stimulus yra saugomas kaip tam tikras modelis, kuris yra realizuojamas kiekvieną kartą susidūrus su panašaus tipo stimulais. Tai reiškia, kad tikrovė stimulų pavidalu yra ekonomiškai sutalpinama į dažniausiai pasikartojančius modelius. Tai apima perceptualinius ir, didžiąja dalimi, kognityvinius procesus. Istoriskai, panašios idėjos yra priskiriamos Kantui (Swanson 2016:1), kuris „Grynojo proto kritikoje“ suformuluoja koncepciją, kad žmogaus protas yra ne pasyviai nukreiptas į aplinką, o anaipol, priima arba atmeta sprendimus pagal prieš tai buvusius įsitikinimus (Kantas 2013/1781:157-158). K. Popperis, tuo tarpu, kritikuodamas empirikus, teigė, kad sąmonė neveikia kaip

tam tikras „kibiras“, kuris kolekcionuoja atsitiktinius faktus – sąmonė yra tam tikras prožektorius, kuries ieško tokių pastebėjimų, kurie yra suderinami su lūkesčiais. (Popper 1972:87)

Reprezentacijos sąvoka prognozuojančios sąmonės teorijos kontekste yra sutapatinama su sėkmingu spėjimo rezultatu. Taigi, sėkmingas spėjimas yra teisinga reprezentacija, tuo tarpu, neteisinga reprezentacija yra tapatinama su nesėkmingu sensorinės informacijos interpretavimu. Tokie scenarijai įvyksta kai aptinkama išorinė informacija neatitinka nusistovėjusių vidinių tikimybinių modelių. Tokiu būdu, yra sukeliama netikėtumo būseną, kuri suaktyvina smegenų veiklą, siekiant interpretuoti naująją informaciją (Howhy 2013:85). Smegenų informacijos apdorojimo principai organizuojasi taip, kad mažintų netikėtumo būsenas pagal minėtąjį laisvosios energijos principą, siekiant optimizuoti galimų būvių skaičių. Nors pamatinis percepcijos veikimo pagrindas, prognozuojančios sąmonės teorijos kontekste, operuoja vidiniais reprezentaciniais modeliais. Tačiau tai nėra internalistinis argumentas – anaiptol, vidiniai modeliai atliepia išorinės aplinkos informaciją ir pagal ją suformuoja tikėtinus perceptualinius modelius. Būtent tikimybinė percepcijos realizacija yra naudojama argumentui, kad reprezentaciniai būviai turi teisingumo sąlygas. (Gadsby & Howhy 2019).

Percepciją aptariamąs teorijos kontekste galima apibūdinti kaip „tikėtiną pasaulio reprezentaciją“, kurios tikslas yra mažinti neatitikimą tarp to, kokie dalykai yra ir to, kaip sąmonė juos reprezentuoja (Gładziejewski 2016:66). Vidiniai modeliai nuolat besiformuodami išorinės aplinkos atžvilgiu, suponuoja, kad teisingumo sąlygos gali būti išpildomos dvejopai – viena vertus, per vidinių modelių atitikimą išorinės informacijos atžvilgiu, antra vertus, per išorinės informacijos subordinaciją į vidinių modelių kontekstą. Kitaip tariant, teisingumo sąlygos gali būti išreiškiamos ne tik per sėkmingą tikimybinę ekstensiją į aplinkoje esančius stimulus, bet ir per vidinių įsitikinimų integraciją, kai išorinė informacija yra apdorojama esamų modelių pagrindais. Taigi, nors percepcija ir formuojasi per santykį su išoriniais stimulais, kartais vidiniai modeliai užgožia tikslią aplinkos informaciją.

Šią sampratą galima iliustruoti D. Sperberio suformuluota kognityvinių modulių skirtimi tarp teisingo ir tinkamo domeno. Autorius formuluoja kognityvinis modulio koncepciją – tai specifinė perceptualinė smegenų geba, orientuota į tam tikrą funkciją, pavyzdžiui, veido atpažinimo aparatas, gyvačių detektorius ir panašiai. Moduliai yra skirti apdoroti specifinio tipo stimulus aplinkoje. Tam, kad stimulus būtų atpažinamas kaip priklausantis konkrečiam domenui, kognityviniai moduliai pasižymi specifinėmis sąlygomis, kurios apibrėžia ar išorinė informacija atitinka domeno kriterijus. Taigi, teisingas domenas yra nukreiptas į tokius stimulus, kurių atžvilgiu atitinkamas modulis ir susiformavo pagal savo biologinę funkciją (pavyzdžiui, gyvačių detektorius). Tinkamas domenas apibrėžia visus stimulus, kurie atitinka bent minimalias sąlygas būti priskirtiems tam domenui (Sperger 2006:12).

Kadangi žmogiškoji kognicija veikia tikimybiniais pagrindais, tai reiškia, kad nemaža perceptualinio suvokimo dalis patenka į tinkamo domeno apibrėžimą. Tai yra priežastis, kodėl kartais medžio šakalys akimirksniai pasirodo kaip gyvatė arba kodėl atsitiktiniuose objektuose yra išvelgiamas žmogaus veidas. Tinkamas domenai niekada negali būti idealiai adekvatus ir teisingas (ibid).

Remiantis šiais argumentais, percepciją galima charakterizuoti kaip nuolat *objektyvėjančią* prieigą prie pasaulio, bet niekada idealiai nesančią objektyvia. Objektyvi reprezentacija yra tvirta semantinio eksternalizmo pozicija tik idealistiniame variante, kuriame sąmonė tobulai susiorganizuoja pagal aplinkos principus. Tai reikalauja ne tik idealių sąmonės procesų, tačiau ir gerai nuspėjamos, statiškos aplinkos. Kitu atveju, tikimybiniai modeliai neretai aplinkos informaciją interpretuoja tinkamo domeno pagrindais, kuriems užtenka minimalių būtinųjų sąlygų. Tikrovė yra pažinti tiek, kiek ją pažinti leidžia individo perceptualinis mechanizmas, atliekantis savo teisingą funkciją. Tačiau tai nėra teiginys, kad tikimybiniai modeliai kažkuria prasme yra subjektyvūs. Jie nėra subjektyvūs remiantis tuo principu, kad jie optimizuojasi pagal išorinės aplinkos informaciją, o ne individualius kriterijus. Tai yra teiginys, kad kartais objektyvios reprezentacijos pagrindais susiformavę modeliai neatitinka savo teisingumo sąlygų, kuriomis remiantis susiformavo.

Ši samprata turėtų būti atsietą nuo neuropsichologinės veiklos sutrikimų, kurie prognozuojančios sąmonės kontekste yra charakterizuojami kaip tendencingas tikimybinių modelių klaidingumas, pasireiškiantis neteisinga perceptualinės informacijos interpretacija (Friston 2012:252). Įprastai, nenormalumas yra lokalizuojamas neuroninės veiklos lygmeniu kaip neuronų saviorganizacijos sutrikimas. Pavyzdžiui, sulėtėję nerviniai virpesiai arba smegenų bangų veikla, kuri yra atsakinga už informacijos integraciją arba segregaciją, yra siejami su ankstyvu polinkiu į psichozę. (Fotia et al. 2021:9-11). Taigi, medicininis diskursas tikimybinį teisingumą arba klaidingumą apibrėžia per tai kaip yra suvokiama normali ir pataloginė nervinė veikla. Vis dėl to, objektyvios reprezentacijos kritika nėra susijusi su apeliavimu į neuronines patologijas, šias panaudojant neteisingų perceptualinių reprezentacijų argumentui. Anaiptol, suponuojama, kad net ir nesant patologijai, perceptualinės tikimybinės realizacijos ne visada generuoja turinį, pasižymintį teisingumo sąlygomis.

IV. Priemonės eksternalizmo kritika

4.1. Polemikos kontekstas

Išplėstinės sąmonės teorijos kritika neretai apeliuoja į patį kognicijos apibrėžimą. Pavydžiui, teigiama, kad tik kognityvinės būtybės elgiasi ir veikia pagal priežastis, paaiškinamas individualiu lygmeniu (Adams & Garrison 2012: 341-342). Arba kitas pavyzdys – tik kognityvinės sistemos operuoja neišvestinėmis reprezentacijomis. Neišvestinės reprezentacijos yra toks turinys, kuris yra neišvestas iš kitų sistemų semantinio turinio (Adams & Aizawa 2001:48). Taigi, įprastinis priemonės internalizmo argumentas siekia pateikti tokį kognicijos apibrėžimą, kuriuo neoperuoja kitos sistemos, tokiu būdu atmesti kognityvinių plėtinių galimybę.

Socialiai išplėstos kognicijos teorijos autoriaus S. Gallagherio požiūriu, kognicijos apibrėžimas referuojant į reprezentacinius būvius arba turinį yra nerelevantiška kritika jo teorijai. Autorius teigia, kad ši kritika kyla iš internalistinės prielaidos, kuri lemia, kad kad kognityvinis turinys yra neskiriamas nuo kognityvinės priemonės. Autoriaus požiūriu, kognicija – tai aktyvi sistemos savikūra sąveikoje tarp organizmo ir fizinės bei socialinės aplinkos. Kadangi kognicija yra konstatuojama veiksmų visumos, viskas, ką būtų galima pavadinti kognityviniais turiniais yra tik tų sąveikų išvedimas, nepaaiškinamas atskirai nuo aktualių kontekstų. Taigi, klausimas apie turinį eina tik po klausimo apie priemonę, bet ne atvirkščiai (Gallagher 2013:8).

Neapeliuojant į specifinius kognicijos apibrėžimus, reikšmingiausia literatūroje randama kritika išplėstinės sąmonės koncepcijai yra išpūstos kognicijos (*inflated cognition*) problema (Hermanson-Allen 2013:792-793). Į kognityvinio proceso apibrėžimą įtraukiant įrankius ir socialines institucijas, kyla dvejonų ar toks apibrėžimas nėra perdėtas. Kitaip tariant, keliamas klausimas, kur prasideda ir baigiasi kognicija, ir ar ji potencialiai neapima pernelyg milžinišką kiekį informacijos apdorojimo procesų pasaulyje.

Su šia problema abi išplėstos sąmonės teorijos dorojasi skirtingai. Originalioje A. Clarko ir D. Chalmerso formuluotėje įvedami kriterijai, apibrėžiantys, kokiais atvejais įrankiai yra kognicijos plėtiniai. Pirmiausiai, įvedamas lygybės principas: atliekant tam tikrą užduotį, jeigu išorėje esantis procesas yra atpažįstamas kaip galintis būti žmogaus kognityviniu procesu, teigiama, kad toks išorėje esantis veiksmas yra dalis kognityvinio proceso (Clark & Chalmers 1998:8). Vėliau, kartu su šiuo principu yra įvedami trys papildomi kriterijai kaip konkretaus kognityvinio proceso integraciniai mechanizmai: prieinamumas, automatiškumas ir informacijos patikimumas (Clark 2008:79).

S. Gallagherio manymu, kriterijai išdėstyti taip, kad vis dar atlieptų internalistinę koncepciją, pagal kurią procesai yra matuojami kaip kognityviniai. (Gallagher 2013:2) Autorius dėl šiek tiek skirtingos kognicijos koncepcijos turi kitokią prieigą prie būtinųjų kriterijų. Pirmiausiai, nurodoma konstitutyvimo sąlyga: *P yra konstitutyvus X-o elementas jeigu P yra dalis proceso kuriančio X*. Antrasis kriterijus – interakcija. Reikalinga, kad kognityvinis agentas būtų specifiskai įsitraukęs, t.y. spęstų tam tikrą problemą, tam, kad būtų tinkamai įsitraukęs į kontaktą su tam tikra socialine institucija ar įrankiu. Tokio įsitraukimo momentu, socialinė institucija ar įrankis tampa kognityvinio proceso dalimi. Jeigu asmuo nėra įsitraukęs – tuo momentu jo kognicija nėra išplėsta (Gallagher 2013: 6-7).

Vis dėl to, anot kitų autorių, toks sukabinimo mechanizmas išpūstos kognicijos problemai spęsti sukuria kitų papildomų kliūčių – begalinės redukcijos ir sistemos turiningumo problemas. (Lyre 2018: 5-7). Pavyzdžiui, jeigu renkant dėlionę į kognityvinį procesą yra įtraukiamos rankos (pgl. įkūnytosios kognicijos paradigma), kodėl atitinkamai neįtraukus ir gyvybinių funkcijų, kurios irgi yra būtinoji sąlyga ir judėjimui, ir kognicijai? (ibid). Tokiu būdu, potencialiai nusitęsia begalinė įvairių procesų grandinė, kuri yra būtinoji kognicijos sąlyga. Tokia redukcija iki absurdo prie būtinųjų kognicijos sąlygų galėtų įtraukti ir Didįjį Sprogimą.

Tuo tarpu, sistemos turiningumo problema atsiranda iš to, kad išplėčiant kogniciją, išplėčiamos ir turingos būsenos. Nespecifikuojant kognityvinio proceso autorystės, galima prieiti prie tokių išvadų, kad, pavyzdžiui, kai individas Otto naudojami užrašų knygele sustreikavus jo atminties funkcijoms, tai suponuoja, kad ir Otto, ir užrašų knygelė prisimena įrašytą informaciją. Arba žmogus besinaudojantis laikrodžiu reiškia, kad ir žmogus, ir laikrodis žino, kiek valandų. (ibid)

Šiai problemai spęsti yra pasiūlyti du papildomi išplėstos kognicijos apibrėžimo kriterijai: konceptualinė integracija ir kognityvinis valdymas. Konceptualinė integracija veikia kaip sukabinimo mechanizmas, kuris specifikuoja, kurie komponentai yra įtraukiami į kognityvinio proceso plėtinį, tuo būdu išvengiant redukcijos iki absurdo. Taigi, turinys, gaunamas iš kitos priemonės, turi būti relevantiškas subjektui pagal sprendžiamos problemos pobūdį. Konceptualinė integracija turi būti patikima tiek, kiek yra patikimos žmogui jo paties įsitikinimo sistemos. Kognityvinis valdymas, tuo tarpu, nurodo į subjektą, kuris valdo einamąjį kognityvinį procesą, išvengiant sistemos turiningumo problemas (ibid: 4)

Nors ši strategija literatūroje pateikiama kaip papildanti ir patvirtinanti išplėstinės sąmonės teoriją (Kyselo & Sven 2011: 245), ji taip pat sukuria tolimesnių konceptualinių problemų. Pirmiausiai, konceptualinės integracijos kriterijus, veikiantis pagal esamas individo įsitikinimo sistemas, primena ankščiau paminėtą R. Adamso ir R. Garisono argumentą apie tai, kad tik kognityvinės sistemos veikia

pagal individualaus lygmenio priežastis, tuo būdu, atmetant galimybę, kad suponuojami kognityviniai plėtiniai yra integrali kognityvinės sistemos dalis. Antra, individuali konceptualinė integracija ir kognityvinio valdymo autorystė panaikina fundamentalius išplėtos kognicijos principus. Kitame poskyryje apibrėžiamas argumentas, kodėl.

4.2. Konceptualinė integracija kaip priemonės internalizmo argumentas

Per interakciją su kitais žmonėmis ir įrankiais, individas gauna naują mintinį turinį. Jei nebūtų interakcijos – nebūtų ir turinio. Taigi, interakcija, išplėtos sąmonės teorijų kontekste, yra sukabinantysis mechanizmas, kuris išplėčia kogniciją už individo ribų į kitus procesus. Jeigu, pavyzdžiui, ne kito žmogaus kognicija, jau apdorojusi tam tikrus informacinius duomenis, kognityvinės informacijos neturėtų ir ją gaunantis individas. Suponuojama, kad dalinimasis turiniu įtraukia kitų kognityvinių agentų ar įrankių informacijos apdorojimo procesus, tuo būdu, sudarant vientisą informacijos apdorojimo tinklą.

Vis dėl to, pernešamas turinys nereiškia, kad individualią kogniciją jis jau pasiekia apdorotas ir nereikalauja papildomo kognityvinio veiksmo. Konceptualinės integracijos kriterijus suponuoja, kad tam tikram turiniui įsisavinti reikalingas konceptualinis suvokimas, operuojantis jau esamos individo įsitikinimų sistemos pagrindu. Jeigu tam tikram turiniui suprasti reikalingas konceptualinis suvokimas, vadinasi, to turinio egzistavimo sąlyga priklauso nuo priemonės, gebančios tą turinį suprasti. Tokiu būdu, grįžtama prie internalistinio argumento, kuris teigia, kad turinio kategorija priklauso nuo priemonės gebėjimo jį apdoroti. Kitaip tariant, turinys tiesiogiai koreliuoja su individualiais kognityviniais gebėjimais.

Niekas kitas negali atlikti konceptualinės integracijos tik pats subjektas – vadinasi, tik paties subjekto kognityvinis procesas yra vienintelė konstitutyvi jo kognicijos aparato dalis. Visais atvejais, kai yra atliekamas konceptualinis sukabinimas, jis vykdomas individualaus kognityvinio proceso metu. Kognityvinio valdymo autorystės kriterijus, tuo būdu, reiškia, kad dviejų žmonių interakcijoje kiekvienas iš jų yra proceso valdytojas, operuojantis savo konceptualinės integracijos ribose.

Galima būtų kontraargumentuoti, kad paties konceptualumo turėjimo faktas yra išorinis subjekto atžvilgiu ir, šiuo požiūriu, neatliekamas joks individualus kognityvinis veiksmas. Ši samprata mus grąžintų prie semantinio eksternalizmo filosofijos, pavyzdžiui, antiindividualistinės T. Burge'o koncepcijos. Vis dėl to, semantinis eksternalizmas apeliuoja į turinio eksternalizmą, kuris nėra prieštaringas priemonės internalizmui. Konceptualinis veiksmas operuoja esamais individo įsitikinimų pagrindais, kuriuos jis gavo per interakciją su tam tikra aplinka. Tačiau tai neprieštarauja pozicijai, kad

nors turinio kategorijos ir ateina iš išorės, kognityvinis veiksmas to turinio atžvilgiu yra internalus. Ši teiginį galima papildomai iliustruoti prognozuojančios sąmonės teoriniais instrumentais. Jeigu išorinė informacija internalizuojasi tikimybinio pavidalu, vadinasi, niekieno kito kognicija, išskyrus paties individo, nėra pajėgi atlikti tikimybinio spėjimo. Šiuo požiūriu, tikimybiniai modeliai priklauso ir nuo paties individo įgimtų informacijos apdorojimo gebėjimų, ir nuo individualios interakcijos su aplinka, kuri niekada nėra identiška bendramatė kitų individų atžvilgiu, net ir turint omenyje bendrą sociokultūrinį kontekstą.

Priemonė ne tik, kad neišplėčia, bet atvirkščiai – siaurina turinio suvokimo galimybes. Rūšiniu pavidalu tai formuojasi pagal evoliucinius principus, aptartus ankstesniuose skyriuose. Tačiau reikėtų turėti omenyje, kad priemonė yra apibrėžiama ne tik rūšinių lygmeniu, bet ir individualiu. Taigi, informacija keliaujanti iki individo susiduria su dvejais slenksčiais: 1. Individuali kognityvinė priemonė turės informacijos apdorojimo ribas, kurias galima įvardinti kaip suvokimo galimybę (rūšiniu ir individualiu lygmeniu.) 2. Nauja informacija yra interpretuojama esamų įsitikinimų pavidalų ir integruojama į jų kontekstą. Tai pagrindžia į stereotipišką ir kategorinį mąstymą linkusi žmogaus kognicija, apibrėžiama prognozuojančios sąmonės teoriniais įrankiais.

Išplėtos sąmonės teorijoje, implicitiškai atsispiriama nuo klaidingos prielaidos, kad kitų priemonių sugeneruotas turinys savo pirminiu pavidalu pasiekia paskirų subjektų kogniciją. Kitaip tariant, kadangi kiti geba atlikti „turinio apdorojimo procesą“, vadinasi, jie yra dalis subjekto kognicijos kaip praplėstas turinio apdorojimo aparatas. Tačiau žmonės nėra tik pasyvūs agentai, priimančios išorinę informaciją. Kiekvienas turinys, šiuo požiūriu, yra aktyvus turinys, nes reikalauja aktyvaus išvedimo (*inference*) pagal esamą įsitikinimų sistemą. Kitaip tariant, kitų agentų gebėjimas apdoroti informaciją yra irelevantiškas subjekto kognityvinio aparato atžvilgiu, kadangi, informacija vis tiek privalo būti apdorota. Taigi, būtinoji turinio sąlyga yra individualių smegenų gebėjimas integruoti informaciją. Ši samprata pagrindžia priemonės internalizmo poziciją.

Priemonės eksternalizmas, dėl išvardintųjų argumentų, gali būti pilnai redukuojamas į ekologinio turinio eksternalizmo conceptualinius rėmus, kurie, savo ruožtu, gali būti paaiškinami priežastinių teleologinių mintinio turinio teorijų. Išplėtos sąmonės teorijos koncepcijos yra priešingos ir nepagrįstos, todėl neprideda jokio papildomo teorinio įnašo, kuris negalėtų būti paaiškintas ekologinio eksternalizmo pagrindais, siekiant atliepti išorinius veiksmus, darančius įtaką žmogiškajai kognicijai. Kognityvinio agento sąsaja su kitais informaciją apdorojančiais mechanizmais yra informacija besidalinančių sistemų sąveika, o ne išplėta kognityvinė sistema.

Išvados

1. H. Putnamo semantinio eksternalizmo koncepcija remiasi esencializmu ir metafizinio realizmo prielaidomis. Autorius eksplicitiškai atmeta metafizinį realizmą tuo aspektu, kad tai sukuria epistemologinę problematiką ir atveria subjekto–pasaulio disjunkciją. Ši pozicija autoriaus yra asocijuojama su reprezentacine percepcijos samprata, kuriai jis priešinosi. Vis dėl to, pats metafizinis realizmas neišvengiamai siejasi su jo semantinio eksternalizmo koncepcija, todėl yra prieštaringas autoriaus pažiūrų kontekste. Jeigu psichologinė būseną negali tinkamai ekspliciuoti prasmės, vadinasi, prasmė egzistuoja tik metafizinio faktiškumo pavidalu, kuris nėra prieinamas individui. Tai implicitiškai veda prie reprezentacinės percepcijos sampratos, kuri figuruoja kaip tam tikra episteminė subjekto ir pasaulio disjunkcija.
2. Nuosekliausia semantinio eksternalizmo sąsaja su percepcijos filosofija yra T. Burge'o objektyvios reprezentacijos samprata, atsispirianti nuo teleologinių mintinio turinio teorijų prielaidų. Viena vertus, yra išlaikomas reprezentacinis percepcijos modelis, antra vertus, per teisingumo sąlygas, reprezentacija yra apibūdinama kaip objektyvi fizinio pasaulio atžvilgiu. Ši koncepcija puikiai išsprendžia H. Putnamo filosofines prieštaras.
3. Teisinga reprezentacija yra pagrįsta nūdienos teleologinių diskusijų koncepcija, kurioje išryškėja naudingo teisingumo samprata. Nors reprezentacinių būvių semantinės savybės ir nėra fizinio pasaulio „fakto savaime“ analogija, jos pasižymi savybėmis, kurios gali būti įvardinamos kaip turinčios teisingumo sąlygas. Teisingumas, šiuo požiūriu, yra apibrėžiamas per filogenetinį santykį su specifine ekologine aplinka, kurios atžvilgiu formuojasi teisingos reprezentacijos kaip evoliuciškai naudingas mechanizmas.
4. Tikimybinė percepcijos realizacija veda prie sampratos, kad yra įmanomi tarpiniai reprezentacijos variantai, pavyzdžiui, iš dalies teisingi arba beveik teisingi spėjimai. Tai papildomai pagrindžia ir D. Spergerio kognityvinių modulių teorija, kurioje stimulai, pasižymintys bent minimaliais tinkamumo kriterijais, gali būti grupuojami kaip vienoda informacija. Tai suteikia pagrindo teigti, kad percepcija yra objektyvėjanti, tačiau niekada iki galo nesanti idealiai objektyvi. Objektyvios reprezentacijos samprata yra patogus teorinis įrankis apibrėžti percepcijos teisingumo sąlygų galimybę, tačiau nėra faktiškas objektyvios sąmonės įrodymas.
5. Išplėstinės percepcijos galimybė yra priklausoma nuo išplėstinės kognicijos mechanizmo. Taigi, pagrindžiant priemonės internalizmo poziciją, atmetama ir išplėstinės percepcijos

samprata. Išplėstinės sąmonės teorijoje implicitiškai atsispiriama nuo klaidingos prielaidos, kad subjektas yra pasyvus agentas išorinės informacijos atžvilgiu. Kadangi kiti kognityviniai agentai atlieka „turinio apdorojimo procesą“ yra suponuojama, kad jie tampa subjekto išplėstiniu turinio apdorojimo aparatu – kognityvine sistema. Tačiau kitų kognityvinių agentų gebėjimas apdoroti informaciją yra irelevantiškas subjekto kognityvinio aparato atžvilgiu, nes vis tiek privalo būti apdorotas informacijos integracijos pagrindais. Tai leidžia apginti priemonės internalizmo poziciją ir pagrįsti, kad priemonės eksternalizmo koncepcijos apeliuojančios į išorinius procesus svarbius individo kognicijai, yra pilnai integruojamos ekologinio turinio eksternalizmo sampratos.

Literatūros sąrašas

1. Adams R.Fred, and Aizawa Ken.” The Bounds of Cognition.” *Philosophical Psychology* 14, 1 (2001).
2. Adams, R. Fred, and Garrison, Rebecca. “The Mark of the Cognitive.” *Minds and Machines* 23 (2013): 339-352.
3. Allen, Micah, and Friston, J. Karl. “From cognitivism to autopoiesis: towards a computational framework for the embodied mind.” *Synthese* 195, (2018): 2459–2482 .
4. Baghramian, Maria. “From Realism Back to Realism”: Putnam's Long Journey.” *Philosophical Topics* 36,1 (2008): 17-35.
5. Bahrami, Bahador, and Olsen, Karsten & Latham E. Peter et al. “Optimally interacting minds.” *Science* 329, 5995 (2010): 1081-1085.
6. Brunswick, Egon. *Perception and the representative design of psychological experiments*. Los Angeles: University of California Press, 1956.
7. Burge, Tyler. "Individualism and Self-Knowledge". *The Journal of Philosophy* 85 (1988): 649-663.
8. Burge, Tyler. *Foundations of Mind*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
9. Burge, Tyler. “Individualism and the Mental.” *Midwest Studies in Philosophy* 4 (1979): 73-121.
10. Burge, Tyler. “Perceptual Entitlement”. *Philosophy and Phenomenological Research* 67, 3 (2003): 503-548.
11. Carney, James. “Thinking avant la lettre: A Review of 4E Cognition.” *Evolutionary Studies in Imaginative Culture* 4, 1 (2020): 77-90.
12. Chomsky, Noam. *Knowledge of language: Its nature, origin, and use*. New York: Praeger, 1986.
13. Clark, Andy, and Chalmers, David. “The Extended Mind.” *Analysis* 58, 1 (1998): 7-19.
14. Clark, Andy. *Natural-Born Cyborgs*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
15. Clark, Andy. *Supersizing the Mind: Embodiment, Action, and Cognitive Extension*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
16. Clark, Andy. “An Embodied Cognitive Science?” *Trends in Cognitive Sciences* 3, 9 (1999): 345-351.
17. Clark, Andy. “*Predicting peace : the end of the representation wars: a reply to Michael Madary.*” In T. Metzinger & J. M. Windt, *Open MIND*: 7(R). Frankfurt am Main: MIND Group, 2015.

18. Cohen, Jonathan. "Perceptual Representation, Veridicality, and the Interface Theory of Perception." *Psychonomic Bulletin & Review* 22 (2015): 1512–1518.
19. Collins, John. "Methodology, Not Metaphysics: Against Semantic Externalism." *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 83 (2009): 53-69.
20. Dagys, Jonas. "Dekartiškas dualizmo įrodymas šiuolaikinėje sąmonės filosofijoje". *Problemos* 69 (2006): 95-103.
21. Dagys, Jonas. "Frege's 'reikšmė'". *Problemos* 97 (2020): 123-131.
22. Decock, Lieven, and Douven Igor. "Putnam's Internal Realism: A Radical Restatement." *Topoi* 31, 1 (2012):111-120.
23. Downey, Adrian. *Radical Sensorimotor Enactivism & Predictive Processing – Providing a Conceptual Framework for the Science Study of Conscious Perception*. In T. Metzinger & W. Wiese (Eds.). *Philosophy and Predictive Processing*: 11. Frankfurt am Main: MIND Group, 2017.
24. Fodor, A. Jerry. *A Theory of Content and Other Essays*. Cambridge: The MIT Press, 1990.
25. Fodor, A. Jerry. *The Language of Thought*. Cambridge: Harvard University Press, 1975.
26. Fodor, A. Jerry. "The Mind-Body" Problem". *Scientific American* 244, 1 (1981): 114–123.
27. Fotia, Francesca & Cooke, Jason & Van Dam, Loes et al. "The temporal sensitivity to the tactile-induced double flash illusion mediates the impact of beta oscillations on schizotypal personality traits". *Consciousness and Cognition* 91 (2021).
28. Frege, Gottlob." Sense and Reference." *The Philosophical Review* 57, 3 (1948):209-230.
29. Friston, Karl. "Prediction, Perception and Agency." *International Journal of Psychophysiology* 83, 2 (2012): 248–252
30. Friston, Karl. "The free-energy principle: a unified brain theory?" *Nature Reviews Neuroscience* 11 (2010) : 127 -138.
31. Gadsby, Stephen, and Jakob Howhy. "Why Use Predictive Processing to Explain Psychopathology? the Case of Anorexia Nervosa." *PsyArXiv* (2019).
32. Gallagher Shaun & Jaegher De Hanne & Paolo Di Ezequiel. "Can social interaction constitute social cognition?" *Trends in Cognitive Sciences* 14, 10 (2010): 441-447.
33. Gallagher, Shaun. "The Socially Extended Mind." *Cognitive Systems Research* 25-26. (2013): 4-12.
34. Gelder van, Tim. "What might cognition be, if not computation?". *Journal of Philosophy* 92,7 (1995): 345–381
35. Gibson, James. *The Senses Considered as Perceptual Systems*, Boston: Houghton-Mifflin, 1966.

36. Gilaitis, Mindaugas. "Kauzalinės sąmonės turinio teorijos: kur yra „kauzalinis elementas“ ir kaip intencionalumas virsta santykiniu?" *Problemos* 87 (2016) 19-30.
37. Gilaitis, Mindaugas. "Neverbalinio kontinuumo hipotezė: prasmė kaip įgimtas gebėjimas interpretuoti?" *Problemos* (2015) 29-38.
38. Gladziejewski, Pawel. "Predictive coding and representationalism." *Synthese* 193, 2 (2016): 559–582.
39. Helmholtz, von Hermann. *Treatise on Physiological Optics*. New York: Dover Publications, 1962. First edition 1866.
40. Hoffman, D. Donald, and Singh, Manish, and Prakash, Chetan. "The Interface Theory of Perception." *Psychonomic Bulletin and Review*, 22 (2015): 1480–1506.
41. Howhy, Jakob. *The Predictive Mind*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
42. Hutto D. Daniel, and Myin, Erik. *Radicalizing Enactivism: Basic Minds Without Content*. Cambridge: The MIT Press, 2013.
43. Kantas, Imanuelis. *Grynojo proto kritika*. vert. Romanas Plečkaitis. Vilnius: Margi raštai, 2013. Pirmas leidimas 1781.
44. Kay, Paul, and Kempton, Willett. What is the Sapir-Whorf hypothesis? *American Anthropologist*, 68, 1 (1984): 65–79.
45. Klemfuss Nola, and Prinzmetal William, and Ivry B. Richard. "How does language change perception: a cautionary note." *Frontiers in Psychology* 3, 78 (2012).
46. Kripke, Saul. *Naming and Necessity*. Cambridge: Harvard University Press, 1980.
47. Kyselo, Miriam, and Walter Sven. "Belief integration in action: A defense of extended beliefs." *Philosophical Psychology* 24 (2011): 345-260.
48. Landau, N. Ayelet, and Aziz-Zadeh Lisa, and Ivry B. Richard. "The influence of language on perception: listening to sentences about faces affects the perception of faces" *The Journal of Neuroscience : The Official Journal of the Society for Neuroscience* 30, 45 (2010): 15254-12561.
49. Lenay, Charles, and Steiner, Pierre. "Beyond the internalism/externalism debate: The constitution of the space of perception". *Consciousness and Cognition* 19, 4 (2010): 938-952.
50. Liu, D. His-Wen. "Extended Perception." *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 28 (2006).
51. Logan, Robert. "McLuhan Extended and the Extended Mind Thesis (EMT)." *AVANT* 4,2 (2013)
52. Lowe, E. Jonathan. "Essentialism, Metaphysical Realism, and the Errors of Conceptualism." *Philosophia Scientiae* 12 (2008): 9-33.

53. Lyre, Holger. "Socially Extended Cognition and Shared Intentionality." *Frontiers in Psychology* 9 (2018)
54. McGinn, Colin. *Mental Content*. Oxford: Blackwell, 1989.
55. McLuhan, Marshall. *Understanding Media: The Extensions of Man*. Cambridge: The MIT Press, 1994. Pirmas leidimas 1964.
56. Millikan G.Ruth. *Language: a Biological Model*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
57. Millikan, G. Ruth. "Biosemantics." *The Journal of Philosophy* 86, 6 (1989): 281-297.
58. Nerlich, Graham. "What can geometry explain?" *British Journal for the Philosophy of Science* 30, 1 (1979): 69-83.
59. Olin, Lauren. "Burge on perception and sensation" *Synthese* 193 (2016): 1479-1508.
60. Ong-Van-Cung, Kim Sang. "The "Argument from Illusion" and the Cartesian Philosophy of Ideas." *Revue de métaphysique et de morale* 2, 2 (2004): 217-233.
61. Peacocke, Christopher. *The Primacy of Metaphysics*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
62. Plėšnys, Albinas ir Šaulauskas P. Marius. „Frege’s bedeutung kaip reikšmė ir kaip nurodymas”. *Problemos* 91 (2017): 30-43.
63. Popper, R. Karl. *Objective Knowledge*. Oxford: Clarendon, 1972.
64. Prakash, Chetan & Stephens D. Kyle & Hoffman, D. Donald. "Fitness Beats Truth in the Evolution of Perception." *Acta Bioethica* (2017).
65. Putnam, Hilary. *Meaning and the Moral Sciences*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978.
66. Putnam, Hilary. *Realism and Reason: Philosophical papers vol. 3*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
67. Putnam, Hilary. *Reason, Truth and History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
68. Putnam, Hilary. *The Threefold Cord: Mind, Body, and World*. New York: Columbia University Press, 1999.
69. Putnam, Hilary. "Is Semantics Possible?" *Metaphilosophy* 1, 3 (1970): 187-201.
70. Putnam, Hilary. "Meaning and Reference." *The Journal of Philosophy* 70, 19 (1973): 699 – 711.
71. Putnam, Hilary. "The Meaning of "Meaning". *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* 7 (1975): 131-193.
72. Russel, Bertrand. *The Problems of Philosophy*. Rockville: Arc Manor, 2008. Pirmas leidimas 1912.
73. Sperber, Dan, and Hirschfeld Lawrence. *Culture and Modularity*. Peter Carruthers, Stephen Laurence & Stephen P. Stich (eds.), *The Innate Mind: Structure and Contents*, 2006.

74. Swanson, R. Link. "The Predictive Processing Paradigm Has Roots in Kant." *Frontiers in Systems Neuroscience* 10, 79 (2016).
75. Williams, Daniel. "Predictive Processing and the Representation Wars". *Minds and Machines* 28 (2018): 141-172.
76. Ylikoski, Petri. "Causal and Constitutive Explanation Compared". *Erkenntnis* 78, 2 (2013): 277–297.